

2355

UCHWAŁA NR XXII/161/2008 RADY MIEJSKIEJ W GRODZISKU WIELKOPOLSKIM

z dnia 28 maja 2008 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grodzisk Wielkopolski na lata 2008-2011

Na podstawie art. 7 ust 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 roku Nr 142 poz. 1591 ze zmianami) oraz art. 87 ust. 1, 2, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 poz. 1568 ze zmianami), po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Grodzisku Wielkopolskim uchwala, co następuje:

§1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grodzisk Wielkopolski na lata 2008-2011, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Grodziska Wielkopolskiego.

§3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej
(-) Marek Kinecki

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY GRODZISK WIELKOPOLSKI NA LATA 2008-2011

1. Wstęp

Gmina Grodzisk Wielkopolski położona jest w zachodniej części województwa wielkopolskiego przy drodze krajowej nr 32 Stęszew - Wolsztyn, około 50 km od Poznania. Grodzisk Wielkopolski jest siedzibą władz powiatu obejmującego teren gmin Granowo, Grodzisk Wielkopolski, Kamieniec, Rakoniewice i Wielichowo. Gmina Grodzisk Wielkopolski sąsiaduje z czterema wspomnianymi wyżej gminami oraz z dwoma gminami Opalenica i Nowy Tomyśl. Na terenie gminy zlokalizowane jest jedno miasto oraz 19 wsi (w tym 17 sołectkich).

Gmina leży niemal w całości na obszarze Pojezierza Wielkopolskiego, a tylko zachodni fragment jej wyciągniętego równoleżnikowo obszaru jest częścią Bruzdy Zbąszyńskiej. W ramach wspomnianych dwóch mezoregionów występują trzy niniejsze jednostki fizyczno - geograficzne obejmujące obszar gminy, tj. Sandr Nowotomyski, Wał Lwówecko - Rakoniewicki (podłużna forma terenu o przebiegu południkowym o charakterze wysoczyzny morenowej falistej) oraz przede wszystkim Równina Opalenicka będąca płaską wysoczyzną morenową ciągnącą się od okolic Lwówka po Pradolinę Warszawsko-Berlińską. Obecnie blisko 60% gminy stanowią użytki rolne i sady, a ponad 30% lasy.

Dzieje gminy powiązane są ściśle z historią miasta Grodziska Wielkopolskiego. Najstarsze, znane ślady osadnictwa na tym terenie sięgają młodszej epoki kamienia - okresu neolitu (4500-1800 l. p.n.e.). Pierwsze wzmianki pochodzą z średniowiecza i informują iż wsie leżące na obszarze dzisiejszej gminy wchodziły w skład dóbr książęcych. W przywileju Przemysła I z 1257 roku dla cystersów z Paradyża, książę zezwalał na lokowanie wsi znajdujących się w dobrach klasztornych na prawie niemieckim. Wśród wsi należących do cystersów obok Grodziska, wymieniane były między innymi Kiełpin, Miłosto-

wo i Słocin. W XIV wieku Grodzisk należał do Borkowiców, a po konfiskacie ich dóbr przeszedł w ręce rycerza Wichny. Kolejnymi właścicielami były rody Pałuków, Ostrorogów i Opalińskich, w których rękach dobra pozostawały do wygaśnięcia tego rodu w 1755 roku. W skład dóbr wchodziły wsie Piaski, Chrustowo, Ujazdek, Młyniewo, Doktorowo, Kobylniki, Opalenica, Słocin, Jastrzębniki, i Zdrój. Spadkobiercami Opalińskich byli ks. Adam Czartoryski oraz wojewoda Dąbski, którzy odsprzedali dobra Szymonowi Cohenowi, bankierowi warszawskiemu Schultzowi oraz Henrykowi Łubieńskiemu. Kolejnymi właścicielami dóbr na terenie gminy były rodziny niemieckie. Majątek Grodzisk wraz z folwarkami znalazł się w rękach rodziny Heyderów. W okresie dwudziestolecia międzywojennego na większości obszaru gminy przeważały średnie i małe gospodarstwa chłopskie. Wielkoobszarowe majątki ziemskie zajmowały w tym czasie około 28% powierzchni. Wszystkie majątki (łącznie 7) należały do rodzin polskich. Największym właścicielem ziemskim był hrabia Piotr Skórzewski, do którego należały majątki w Grodzisku Wielkopolskim, Młyniewie, Piaskach, Słocinie i Zdroju. Do Zygmunta Kurnatowskiego należały dobra w Borzysławiu i Woźnikach, a w rękach rodziny Żółtowskich znajdował się majątek w Ptaszkowie. Po II wojnie światowej kilka dawnych majątków ziemskich przekształcono w Państwowe Gospodarstwa Rolne. Wśród nich były Grąblewo, Młyniewo, Piaski i Woźniki, które weszły w skład wzorcowego kombinatu PGR w Ptaszkowo.

Grodzisk Wielkopolski (pierwotnie nosił nazwę Grodziszczce, Grodziszczko lub Grodzisko) funkcjonował jako gród obronny już w okresie średniowiecza, a w 1303 roku (?) otrzymał prawa miejskie. Rozwojowi miasta w okresie średniowiecza sprzyjało korzystne położenie przy szlaku handlowym z Poznania na Dolny Śląsk. Podstawą bytu jego miesz-

kańców była produkcja sukna oraz handel solą i suknem. W XVI wieku Grodzisk Wielkopolski był ważnym ośrodkiem ruchu reformacyjnego, który wspierali ówcześni właściciele miasta Ostrorogowie. W 1563 roku Stanisław Ostroróg oddał kościół parafialny w Grodzisku protestantom i założył w mieście szkołę, w której wykładał m.in. znany pedagog i kaznodzieja, piszący w języku polskim Erazm Glinchner - Skrzetuski. W mieście przebywał również i pracował w latach 1579-1581, poznański drukarz Melchior Nehring, usunięty z Poznania za druk książek protestanckich. Zapewne korzystne położenie miasta przy szlaku handlowym i otwartość jego właścicieli na nowych osadników, w tym innowierców, przyciągnęła w XVI wieku do Grodziska ludność żydowską. Pierwsza wzmianka o Żydach pochodzi z 1505 roku, gdzie w dokumentach dotyczących miasta wymieniony został Żyd Abraham z Grodziska. W 1594 roku Jan Ostroróg wprowadził na nowo do Grodziska katolicyzm. W związku z napływem ludności założono w 1593 roku w sąsiedztwie średniowiecznego miasta, tzw. nowe miasto, nie posiadające jednak odrębnej administracji. W tym samym czasie zaczęła się w Grodzisku rozwijać produkcja piwa dzięki zasobom doskonałej w smaku wody źródlanej i przywilejowi dla piwowarów i mielcarzy, nadanemu w 1601 roku. W latach 1626-1775 roku Grodzisk należał do rodziny Opalińskich. Pierwszym właścicielem miasta z tego rodu był Jan z Bnina Opaliński, a ostatnim Wojciech Leon (ostatni męski potomek rodu). W XVII wieku miasto zniszczył pożar. W wyniku II rozbioru Polski w 1793 roku miasto liczące wtedy 2500 mieszkańców zajęli Prusacy. W latach 1807-1815 miasto wchodziło w skład Księstwa Warszawskiego, a w wyniku postanowień Kongresu Wiedeńskiego w 1815 Grodzisk włączono do Prus. Przez cały okres zaborów miasto było silnym ośrodkiem ruchu niepodległościowego, począwszy od insurekcji kościuszkowskiej po Powstanie Wielkopolskie. W 2 poł. XIX wieku, po likwidacji powiatu bukowski, miasto stało się siedzibą powiatu grodziskiego, istniejącego do 1932 roku, kiedy to straciło status miasta powiatowego na rzecz Nowego Tomyśla. Rozwojowi miasta na przełomie XIX/XX wieku sprzyjało uruchomienie w 1881 roku linii wąskotorowej łączącej się z magistralą kolejową z Poznania do Berlina. Zintensyfikował się handel produktami rolnymi, a także rozwinęło się browarnictwo. W początku XX wieku w mieście funkcjonowało 5 browarów. W ciągu 10 lat pomiędzy 1900 a 1910 rokiem wzrosła też liczba mieszkańców z 3.800 do 5.800. Po odzyskaniu niepodległości, mimo kryzysu ekonomicznego miasto rozwijało się nadal dzięki przemysłowi rolno spożywczemu. W okresie międzywojennym powstała w mieście rzeźnia, zmodernizowano pierwszą w Wielkopolsce elektrownię, a w 1927 uruchomiono Miejskie Gimnazjum przekształcone później w liceum.

1.1. Postanowienia ogólne

1.1.1. Ilekroć w niniejszym programie mowa jest o:

- a) ustawie - rozumie się przez to ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami),
- b) Gminie - rozumie się przez to Gminę Grodzisk Wielkopolski
- c) Miasto - rozumie się przez to Grodzisk Wielkopolski

- d) Programie - rozumie się przez to Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grodzisk Wielkopolski na lata 2008-2011.
- e) Konserwatorze - rozumie się przez to Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora zabytków w Poznaniu
- f) Planie - rozumie się przez to Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 listopada 2001 r.
- g) Strategii - rozumie się przez to Strategię Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do roku 2020 z dnia 19 grudnia 2005 r.

1.2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

1.2.1. Nadrzędnym celem jest zahamowanie degradacji i poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy.

1.2.2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

1.2.3. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

1.2.4. Inicjowanie i wspieranie działań edukacyjnych, informacyjnych, turystycznych i innych, których celem jest propagowanie znajomości zabytków wśród mieszkańców gminy oraz zaszczepianie w ich świadomości zasadności i potrzeby opieki nad zabytkami.

1.2.6. Zachowanie oryginalności, odmienności gminy pozwalające na identyfikację kulturową w zglobalizowanym świecie.

1.2.7. Wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

1.3.1. Konstytucja R.P. z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483) Zgodnie z art. 5: Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego, Rozumiejąc zabytki jako dobro narodowe, wspólne, art. 82 Konstytucji mówi: obowiązkiem obywatela (...) jest troska o dobro wspólne.

1.3.2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury (w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.3.3. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami)

Ustawa, w zakresie ochrony zabytków, nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) Prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Konserwatora) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji (art. 16 ust. 1)
- b) Obowiązek uwzględniania w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków nieruchomych i ich otoczenia oraz ustaleń programu.

Studium i plany miejscowe wymagają odpowiednio zaopiniowania lub uzgodnienia przez Konserwatora (art. 18, art. 19 i art. 20)
- c) Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4)
- d) Przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zawiadamianie o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust. 1 pkt 3 i ust. 2)
- e) Przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zawiadamianie o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i ust. 2)
- f) Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada Gmina (art. 71 ust. 1 i 2)
- g) Prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, w trybie określonym przepisami odrębnymi, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81)
- h) sporządzanie przez Wójta gminy i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1, ust. 2 ust. 3 i ust. 4). Co dwa lata Wójt Gminy sporządza i przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z pracowaniami wykonanymi na poziomie województwa:

2.1.1. Strategią rozwoju województwa wielkopolskiego.

„Strategia rozwoju województwa Wielkopolskiego do roku 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjętym przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 19 grudnia 2005 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w „Strategii rozwoju województwa” stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co jej ustalenia mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę

jakości krajobrazu kulturowego. Formułę strategii oparto o następujące przesłanki:

- a) Promocja posiadanych przez województwo uwarunkowań geograficznych, takich jak: położenie czy środowisko przyrodnicze oraz uwarunkowań kulturowych opartych o wielowiekową tradycję.
- b) Ochrona posiadanych dóbr kultury, w tym zabytków i ich efektywnie wykorzystanie.
- c) Stworzenie warunków dla wzrostu poziomu życia wszystkim mieszkańcom regionu. W szczególności strategia definiuje działania mające na celu zwiększenie konkurencyjności gospodarki w stosunku do innych regionów Europy. Proponuje unowocześnienie struktury gospodarki lokalnej, a w tym zwiększenie udziału kultury (również zabytków). Wśród celów operacyjnych Strategii zakłada się m. in. wzrost znaczenia dziedzictwa kulturowego, które w rozwoju Wielkopolski powinno pełnić kilka następujących funkcji. Po pierwsze powinno być czynnikiem integracji społecznej. Po drugie powinno stanowić instrument promocji regionu, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego. Po trzecie powinno być bazą dla turystyki i usług kulturalnych. Realizacja tych funkcji powinna być realizowana przez inwestycje w instytucje kultury, ochronę dorobku kulturalnego, wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu i promocje aktywności kulturalnej mieszkańców.

2.1.2. Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

W dniu 26 listopada 2001 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 powołał do życia Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.

Plan określił m. in.: cel sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego, zasady kształtowania przestrzeni, zasady zagospodarowania oraz kierunki zagospodarowania.

Jako generalny cel zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego, przyjęto doprowadzenie do zrównoważonego rozwoju całego terytorium województwa. W pojęciu tym zawarte jest również określenie tzw. „ładu przestrzennego”, który uzyskać można w wieloraki sposób, w tym m.in. poprzez: „...przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie nie tylko poszczególnych obiektów objętych ochroną, ale również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych; „odkrycie” lokalnej architektury wiejskiej i zapewnienie możliwości wprowadzenia tradycyjnych gabarytów, form dachów, detali i rozwiązań materiałowych; ochronę krajobrazu, a w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych wykluczenie realizacji obiektów kolidujących z otoczeniem”.

W Planie określone zostały ogólne zasady kształtowania przestrzeni. I tak w kształtowaniu przestrzeni miejskiej przyjęto ochronę dziedzictwa kulturowego i tradycyjnych elementów takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty, panoramy. Rozwinięciem tego, ma być pojawienie się w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego eskalacji wymogów architektonicznych w odniesieniu

do obiektów realizowanych w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych.

W kształtowaniu obszarów wiejskich, przyjęto ochronę charakterystycznych układów ruralistycznych, zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochronę zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków oraz elementów małej architektury. Przyjęto zasadę twórczego wykorzystania wzorców architektury lokalnej, z jednoczesnym odwołaniem się do architektury regionalnej Wielkopolski, przy równoczesnym określaniu warunków dla nowoprojektowanej zabudowy.

W kształtowaniu przestrzeni wokół miejsc cennych dla kultury wskazano na izolowanie tych miejsc, w celu ich lepszego wyeksponowania, od bezpośredniego styku z współczesnymi inwestycjami.

W zakresie ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego podkreślono objęcie obszarów chronionego krajobrazu i zespołów przyrodniczo - krajobrazowych miejscowymi planami zagospodarowania.

Zasady ochrony poszczególnych przestrzeni i obszarów posiadają znacznie szersze zakresy, aniżeli przytoczone. Z uwagi jednak na zakres „Gminnego programu...” zaprezentowane zostały tylko te, które dotyczą obiektów lub obszarów zabytkowych i mają swoje odniesienia dla zasobów kulturowych gminy Koźminek.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasadę bezwzględnego zachowania obowiązującego prawa, ujętego w ustawie z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150) oraz w ustawie o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. o ochronie dóbr kultury znajdujących się w zbiorach muzealnych.

Natomiast ochrona krajobrazu kulturowego ma być realizowana poprzez stosownie zapisów zawartych w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego woj. Wielkopolskiego uznano m. in.:

- a) tworzenie warunków do współistnienia środowiska przyrodniczego i zurbanizowanego
- b) zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

Do ograniczeń w kształtowaniu przestrzeni regionu, zalicza się bariery zdefiniowane m. in. w: planach ochrony parków krajobrazowych, dokumentach powołujących obszary chronionego krajobrazu oraz w ogólnych zasadach konstruujących ład przestrzenny, w myśl których dąży się do zachowania obiektów cennych kulturowo, a ich otoczenie chroni się przed działaniami dysharmonizującymi.

Specjalne zapisy ukierunkowujące kształtowanie przestrzeni dotyczą stref ochrony konserwatorskiej i stref ochrony widokowej. Zagospodarowanie przestrzeni na tych obszarach powinno się odbywać na zasadach określonych przez służby konserwatorskie oraz zapisy w miejscowych planach oraz studiach uwarunkowań.

W punkcie dotyczącym wykorzystania szans i możliwości tkwiących w zagospodarowaniu przestrzennym Plan podkreśla, że elementy naturalne i kulturowe w krajobrazie mogą pozytywnie stymulować inne dziedziny życia, wszakże pod warunkiem m.in. właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez dostosowanie funkcji obiektów dla turystyki, przez dbałość o stan techniczny i estetykę zabytków i otoczenia.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Do najcenniejszych zabytków zachowanych na obszarze gminy należy układ urbanistyczny Grodziska Wielkopolskiego, obejmujące obszar starego miasta lokacyjnego, wytyczony w XIII i XIV wieku, nowego miasta, kształtujący się od końca XVI wieku oraz przedmieście Grodziska, zurbanizowanych w XIX i XX wieku. Do dziś czytelna jest na obszarze Starego miasta pierwotna sieć ulic w układzie szachownicowym, niezmieniona od czasów lokacji oraz przebieg fosy okalającej ten teren. Z narożników czworokątnego rynku swój początek bierze osiem wylotowych ulic (Poznańska, Wawrzyniaka, Mickiewicza, Ratuszowa, 27 stycznia, Rakoniewicka, Bł. Bernarda oraz Przekop). W centrum starego rynku stoi nowożytny ratusz wybudowany około 1830 roku. Zarówno w rynku staromiejskim jak i na przyległych uliczkach, zachował się dawny podział na bloki zabudowy, oraz częściowo układ dawnych wąskich parceli. Do dziś nie zmienił się również pierwotny układ nowego miasta z prostokątnym tzw. Nowym Rynkiem (Plac Powstańców Wielkopolskich) i ulicami odchodzącymi z jego naroży. W centrum rynku stoi kościół poewangelicki (oddany do użytku 6 czerwca 1905 roku), obecnie parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Obie części miasta łączy obecnie ulica Szeroka z zachowanym dawnym układem działek. Stanowi ona oś kompozycji, wokół której koncentrują się kwartały mniej lub bardziej zwartej zabudowy mieszkalno - przemysłowej, oddzielone od siebie siecią wąskich uliczek o charakterze gospodarczym

Na obszarze miasta znajduje się bardzo dobrze zachowany zespół budynków sakralnych z kościołem parafialnym p.w. Św. Jadwigi, dawnym kościołem szpitalnym (cmentarnym) p.w. Św. Ducha, kościołem pobernardyńskim wraz z klasztorem, p. w. Najświętszego Imienia Jezus i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny oraz wspomniany kościół ewangelicki. Początki kościoła farnego p.w. Św. Jadwigi, sięgają XV wieku. Gotycka świątynia została wybudowana po 1426 roku. W 1 poł. XVII wieku obiekt został przebudowany z inicjatywy Opalińskich przez Krzysztofa Bonadurę Starszego, wzorującego się na kościele Santa Giustina w Padwie. Poświęcenia kościoła dokonano w 1649 roku. Kolejne przebudowy (przede wszystkim wieży kościelnej) w 2 poł. XVIII wieku i 2 poł. XIX wieku, spowodowane były zniszczeniami wywołanymi przez kataklizmy. We wnętrzu kościoła znajduje się rokokowy ołtarz z obrazem Matki Boskiej Różańcowej z 1640 roku, pędzla Bartłomieja Strobla. Kolejnym cennym obiektem sakralnym na terenie miasta jest kościół pobernardyński, wybudowany w latach 1687-1696 (prawdopodobnie według projektu Krzysztof Bonadury Młodszego) i przebudowany około 1739 roku oraz przylegający do niego klasztor. Po kasacie klasztoru około 1830 roku, kościół stał się filią parafii farniej. We wnętrzu kościoła znajdują się między innymi obraz

przedstawiający Adorację Imienia Jezus przez Jana Kazimierza pochodzący z ok. 1662 roku, nagrobek Wojciecha Opalińskiego w formie rokokowego ołtarzyka. Drewniany kościół cmentarny p. w. Świętego Ducha został wybudowany w 1663 roku, z inicjatywy księdza Jana Wolsztyńskiego. Jest to budynek zrębowy oszalowany, z przylegającą dwukondygnacyjną wieżą oraz zakrystią z muru pruskiego. Ściany kościoła zdobi XVIII wieczna polichromia, a wyposażenie stanowią m.in. XVII i XVIII wieczne obrazy Matki Boskiej Pocieszenia, Zesłania Ducha Świętego oraz świętych. Do szczególnie interesujących zaliczyć można także zespół budynków użyteczności publicznej, powstałych przeważnie na przełomie XIX i XX wieku, m. in. wspomnianego ratusza, budynków starostwa, szkoły podstawowej nr 2, liceum ogólnokształcącego, sądu i więzienia. W Grodzisku znajduje się też szereg budynków mieszkalnych, wśród których na szczególną uwagę zasługują XVIII wieczne karczmy i zajazdy (ul. Poznańska 1, 9 oraz Kościelna 2). Najbardziej interesujące XVIII i XIX wieczne zlokalizowane są przy ulicach Św. Anny, Kolejowej, Kościelnej, Mickiewicza, Poznańskiej, Przemysłowej, Starym Rynku, Szerokiej, Wawrzyniaka oraz Żwirki i Wigury. Wśród najciekawszych obiektów zabytkowych w Grodzisku Wielkopolskim, podkreślających specyfikę miasta, wymienić należy także obiekty związane z przemysłem piwowarskim z zespołami browarów przy ul. Kolejowej i Przemysłowej na czele oraz założenie dworsko-parkowe przy ulicy Rakoniewickiej.

Wśród obiektów szczególnie cennych zlokalizowanych na terenie gminy wymienić należy zespół Klasztoru Reformatów w Woźnikach, zespół kościoła Parafialnego p.w. św. Piotra i Pawła w Ptaszkowie, kościół poewangelicki w Kąkolewie, pałac myśliwski wraz z parkiem naturalistycznym w Lasowkach, zespół dworsko - parkowy w Grablewie oraz zespoły folwarczne w Borzysławiu, Lulinie, Młyniewie, Grodzisku-Pantaleonowie, Osiedlu - Piaskach, Ptaszkowie, Słocinie, Grablewie i Woźnikach. Zespół klasztorny w Woźnikach położony na Wzgórzu Wyrwał jest użytkowany przez zakon Braci Mniejszych Franciszkanów. Jest on doskonałym przykładem architektury baroku. Kościół klasztorny, p.w. Św. Franciszka został wybudowany w latach 1710-1723 według projektu Jana Catenaci, a towarzyszący mu klasztor powstał w latach 1727-1741. W powstałym w 1 poł. XIX wieku założeniu dworsko - parkowym w Ptaszkowie nie zachował się do dziś dwór. natomiast ciekawym przykładem architektury folwarcznej jest klasycystyczny spichlerz z końca XVIII wieku (dziś w bardzo złym stanie technicznym). W Ptaszkowie znajduje się również zabytkowa karczma pochodząca z tego samego okresu oraz szkoła wybudowana w 1 poł. XIX wieku. Na terenie gminy występuje także wiele ciekawych przykładów budownictwa olęderskiego z zagrodami m. in. w Albertowsku, Kąkolewie i Słocinie, a także szereg obiektów użyteczności publicznej z zespołami budynków szkolnych w Czarnej Wsi. Ptaszkowie, Sworzycach i Zdroju oraz pojedynczymi budynkami szkół w Grablewie, Kąkolewie, Kobylnikach i Rojewie.

Na terenie gminy obok czterech cmentarzy rzymsko - katolickich, w ewidencji WWKZ znajduje się też 7 cmentarzy ewangelickich oraz 1 żydowski, przy czym żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków.

Ponadto na terenie miasta i gminy znajdują się kilka figur przydrożnych zasługujących na szczególną uwagę. Wśród nich wspomnieć można figury o szczególnych walorach artystycznych i historycznych stojące przy kościołach poklasztornym w Grodzisku Wielkopolskim i klasztorny w Woźnikach Kąkolewie (NMP Niepokalanej, rokokowa, wykonana piaskowca, z 1750 roku) oraz w Kąkolewie i Grodzisku - Pantaleonowie.

3.1. Obiekty zabytkowe, nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

GRĄBLEWO

ZESPÓŁ FOLWARCZNY, XIX- XX w., nr rej: 2641/A z 04 marca 1998

- a) rządcówka
- b) stajnia
- c) obora
- d) ogrodzenie

BRAMA DWORSKA, nr rej: 2642/A z 04 marca 1998

GRODZISK WIELKOPOLSKI

UKŁAD URBANISTYCZNY, nr rej; 2527A/ z 14 marca 1956

KOŚCIÓŁ PAR. P. W. ŚW. JADWIGI, 1426 r., 2 ćw. XVII-XIX w., nr rej.: 2497A/ z 17 stycznia 1953

KOŚCIÓŁ SZPITALNY (CMENTARNY) P. W. ŚW. DUCHA, OB. FIL. PARAFII P. W. ŚW. JADWIGI, 1663 r., nr rej; 1517A/ z 11 kwietnia 1974

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. kościoła par. rzym. - kat., p. w. św. Najświętszego Serca Jezusowego, 1910-1912, nr rej; 2182A/ z 26 lutego 1990

ZESPÓŁ KLASZTORU BERNARDYNÓW XVII-XIX w.:

a) kościół p. w. Najświętszego Imienia Jezus i Niepokalanej Poczęcia Najświętszej Marii Panny, 1687-1696, nr rej; 2384A/ z 08 czerwca 1955

b) klasztor, nr rej; 415A/ z 28 listopada 1968 r.

RATUSZ, ob. UM i G, Stary Rynek nr 1, ok. 1830 r., 1910 r., nr rej; 2657A/ z 29.12.1998.

STUDNIA BŁ. BERNARDA, Stary Rynek, 2 poł. XIX w., nr rej; 2657A/ z 29.12.1998.

ZESPÓŁ STAROSTWA, ul. Żwirki i Wigury nr 1, 1904-1905, nr rej; 2370A/ z 22 maja 1995.

- a) starostwo,
- b) budynek mieszkalno - gospodarczy

ZESPÓŁ BROWARU, ul Kolejowa 10, 1833 r., nr rej; 42/Wlkp/ A z 28.12.2000.

- a) biuro - budynek administracyjny
- b) kotłownia
- c) rozlewnia piwa

ZESPÓŁ BUDYNKÓW BROWARU, ul. Przemysłowa 9 wraz z wyposażeniem, 1874-1875, nr rej; 48/Wlkp/A z 31 stycznia 2001.

- a) magazyn zbożowy
- b) słodownia klepiskowa i suszarnia
- c) budynek socjalny

SŁODOWNIA, ul. Przykop nr 3, 1878 (1882), nr rej; 2589A/ z 16 maja 1996.

ZESPÓŁ DWORSKO- PARKOWY, ul. Rakoniewicka, 2 poł. XVIII-XIX w.:

- a) dwór (pałac), nr rej; 1516A/ z 11 kwietnia 1974
- b) oficyna z wozownią, nr rej; 147 Wlkp/A/ z 04 października 1999
- c) stróżówka, nr rej; 13/Wlkp/A/ z 04 października 1999
- d) park krajobrazowy, ob. miejski, nr rej; 304/A z 17 października 1968

DOM, PL. ŚW. ANNY NR 8, pocz. XIX w., nr rej; 1108/A z 08 maja 1970

DOM, UL. KOLEJOWA NR 5, k. XIX w., nr rej; 2193/A z 10 maja 1990

DOM, UL. KOŚCIELNA NR 2, XVIII w., nr rej: 1580/A z 27 lipca 1974

ORGANISTÓWKA, UL. KOŚCIELNA 4, 1685 r., nr rej; 386/A z 25 listopada 1968

DOM, UL. MICKIEWICZA NR 8, k. XVIII w., nr rej; 1109/A z 08 maja 1970

DOM, UL. POZNAŃSKA Nr 1, XVIII w., nr rej; 387/A z 25 listopada 1968

DOM, UL. POZNAŃSKA NR 7 (d.5), k. XVIII w., nr rej; 1110/A z 08 maja 1970

DOM (DAWN. KARCZMA), UL. POZNAŃSKA NR 9, k. XVIII w., nr rej; 388/A z 25 listopada 1968

DOM, UL. PRZEMYSŁOWA NR 16, XVIII w., nr rej; 1111/A z 08 maja 1970

DOM, STARY RYNEK 30 (d.29), 1. poł. XIX w., nr rej; 1107/A z 08 maja 1970

DOM HANDLOWY UL. SZEROKA Nr 1, 1891 r., nr rej; 2590/A z 29 maja 1996

DOM, UL. SZEROKA NR 24, 1 poł. XIX w., nr rej; 1112/A z 08 maja 1970

DOM, UL. WAWRZYNIAKA Nr 1, XVIII w., nr rej; 1113/A z 09 maja 1970

DOM, UL. WAWRZYNIAKA NR 2, XVIII w., nr rej; 1114/A z 09 maja 1970

DOM, UL. WAWRZYNIAKA NR 6, 1762 r., nr rej; 1116/Az 11 maja 1970

DOM, UL. WAWRZYNIAKA NR 13, XVIII w., nr rej; 1115/A z 09 maja 1970

DOM, UL. ŻWIRKI I WIGURY NR 2, 1904-1905, nr rej; 2202/A z 1990

KĄKOLEWO

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzym. - kat. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, 1861/1862, proj. arch. z kręgu Friedricha Augusta Stüllera, nr rej: A-2568 z 12.12.1995.

(OSIEDLE) PIASKI

ZESPÓŁ FOLWARCZNY, 2 poł. XIX/XX w., nr rej. 2327/A z 26 stycznia 1995

- a) budynek socjalny
- b) obora i mleczarnia
- c) stajnia i wozownia
- d) spichlerz
- e) stodoła I,
- f) stodoła II
- g) kuźnia
- h) remiza,
- i) gorzelnia

PTASZKOWO

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚŚ. APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA, 1997-1998 (1904), nr rej; 1769A/z 07 czerwca 1977

SZKOŁA, 1 poł. XIX w., nr rej; 1078A/ Z 18 kwietnia 1970

KARCZMA, k. XVIII w., nr rej; 2499A/ z 24 września 1953

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY, 1 poł. XIX-XX w., nr rej; 151 A/z 16 lipca 1968

- a) rządówka - dom mieszkalny, szach.
- b) spichlerz
- c) obora

PARK W ZESPOLE DWORSKO- FOLWARCZNYM, k. XIX w., nr rej; 1941 A/ z 03 maja 1984

WOŹNIKI

ZESPÓŁ KLASZTORU REFORMATÓW, 1 poł. XVIII, XX w.:

- a) kościół p.w. św. Franciszka z Asyżu, 1710-1723, nr rej; 2390A/ z 11 maja 1933
- b) klasztor, 1727-1741, nr rej; 1582A/ z 27 lipca 1974

3.2. Obiekty z terenu gminy Grodzisk Wielkopolski znajdujące się w ewidencji zabytków

ALBERTOWSKO

- 1) ZAGRODA NR 42, wł. Józefa Krupko:

a) dom, mur., pocz. XX w.;

b) chlew, mur., pocz. XX w.,

c) stodoła, drewn., pocz. XX w.

2) ZAGRODA NR 52, wł. Izabela Fomalczyk:

a) dom, drewn., ok. poł. XIX w.,

b) stodoła, drewn. k. XIX w.

3) ZAGRODA NR 53, wł. Albin Gigota:

a) dom, mur., 1883 r.,

b) obora, mur., 1912 r.

4) ZAGRODA NR 64, wł. Marianna Szuba:

a) dom, drewn. mur., 1923 r.,

b) obora, mur., 1909 r.

5) DOM Nr 1, wł. Józef Klingsporn, szch. mur., poł. XIX w.

6) DOM NR 6, wł. Jan Szarocho, mur., 1910 r.

7) DOM NR 55, wł. Wiktoria Tomińska, drewn., 1 poł. XIX w.

8) DOM NR 72, wł. Stanisław Szot, drewn. mur., 1793 r.,
przebud.

BIAŁA WIEŚ

9) ZAGRODA NR 33, wł. Józefa Bogacz:

a) dom, szach, mur., 1908 r.,

b) obora, mur., pocz. XX w.

10) DOM Nr 1, wł. Józef Langowia, mur., ok. poł. XIX w.

11) DOM NR 24, wł. Kazimierz Gawlik, drewn., 1848 r.

12) DOM NR 32, wł. Czesław Kędzia, drewn., k. XIX w.

BORZYSŁAW

13) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ob. zagroda nr 41, wł. Władysław Kandulski:

a) obora, mur., 2 poł. XIX w.,

b) wozownia, ob. bud. gospodarczy i magazyn, mur., 2 poł. XIX w.

c) magazyn zbożowy, mur., k. XIX w.,

d) stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,

e) brama wjazdowa, mur., 4 ć w. XIX w.

14) ZAGRODA NR 7, wł. Czesław Maćkowiak:

a) dom, mur., ok. 1906-07 r.,

b) budynek piekarni, ob. gospodarczy, mur., ok. 1912 r.

15) ZAGRODA NR 8, wł. Florian Kortus:

a) dom, mur., 1913 r.,

b) stodoła, mur., 1914 r.,

16) ZAGRODA NR 30, wł. Stefan Rogoziński:

a) dom, mur., 1 ćw. XX w.,

b) obora, mur., 1902 r.

17) DOM Nr 1, wł. Janina Franek, mur., 1931 r.

18) DOM NR 14, wł. Edmund Michałowicz, mur., 1887 r.

CHRUSTOWO

19) ZAGRODA NR 10, wł. Stanisław Drgas:

a) dom, mur., k. XIX w.,

b) obora, mur., pocz. XX w.

20) ZAGRODA NR 11, wł. Zygmunt Pazgrat:

a) dom, mur., pocz. XX w.,

c) obora, mur., pocz. XX w.

21) DOM NR 16, wł. Władysław Brent, drewn., 1860 r.,
przeniesiony ze Starego Chrustowa 1880 r.

CZARNA WIEŚ

22) ZESPÓŁ SZKOŁY POWSZECHNEJ:

a) szkoła, ob. mieszkania i świetlica, mur., pocz. XX w.,

b) budynek gospodarczy, mur. drewn., pocz. XX w.

23) ZAGRODA Nr 1, wł. Stanisława Drzymała:

a) dom, mur., 1913 r.,

b) stodoła, drewn., ok. poł. XIX w.

24) ZAGRODA NR 4, wł. Henryk Chrust:

a) dom, mur., 1935 r.,

b) stodoła, drewn., k. XIX w.

25) ZAGRODA NR 5, wł. Stanisław Frąckowiak:

a) dom, mur., 1914 r.,

b) stodoła, mur., pocz. XX w.

26) ZAGRODA NR 23, wł. Władysław Żurawski:

a) dom, mur., 1898 r.,

b) obora, mur., 1906 r.

27) ZAGRODA NR 28, wł. Franciszka Stachowiak:

a) dom, drewn., 1 poł. XIX w.,

b) obora, mur., pocz. XX w.

GRĄBLEWO

28) SZKOŁA POWSZECHNA, ob. szkoła podstawowa, mur.,
pocz. XX w.

29) SZKOŁA (?), ob. dom nr 26, wł. AWRSP, mur., 1858 r.

30) POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU DWORSKIEGO:

- a) brama wjazdowa, mur., pocz. XX w.,
- b) domek ogrodnika, ob. dom nr 10, mur., 2 poł. XIX w.

31) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. AWRSP:

- podwórze I wschodnie:

- a) rządcówka, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b) stajnia, ob. obora, mur., ok. 1910 r.
- c) obora, mur., ok. 1910 r.

- podwórze II zachodnie:

- d) owczarnia, mur., pocz. XX w.,
- e) obora, mur., pocz. XX w.
- f) stodoła, mur., pocz. XX w.

- kolonia mieszkalna pracowników folwarcznych:

- g) pięciorak, ob. dom nr 59, mur., ok. 1910 r.,
- h) pięciorak, ob. dom nr 60, mur., ok. 1910 r.,
- i) sześciorak, ob. dom nr 61, mur., ok. 1910 r.,
- j) sześciorak, ob. dom nr 62, mur., ok. 1910 r.,
- k) sześciorak, ob. dom nr 63, mur., ok. 1910 r.

GRODZISK WIELKOPOLSKI

UKŁAD URBANISTYCZNY, k. XIII, XVI-XIX

32) ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. JADWIGI:

- a) kościół, mur., XIV w., przebud. i powiększony 2 ćw. XVII do 1672, arch. Krzysztof Bonadura St., 1769 zniszczony helm wieży, naprawiony 1842, 1864 pożar kopuły, 1864-66 restauracja kopuły, nowe zwieńczenie wieży, budowa pd. zakrystii, restaur. 1889, 1926-1928, 1927-1930 konserwacja i polichromia wnętrza, proj. Stanisław Wróblewski 1966-1967 odnowienie i polichromia wnętrza, Stanisław i Teodor Szukałowie, 1990 odnowienie wnętrza,

- b) plebania, ul. Kościelna nr 7, mur., 2 poł. XIX w.,
- c) wikarówka, ob. probostwo, ul. Kościelna nr 1, mur., ok. 1887 r.,
- d) dom kościelnego, ul. Kościelna nr 3, mur., ok. poł. XIX w.,
- e) organistówka, ul. Kościelna nr 4, mur., 1685 r.,

33) ZESPÓŁ KOŚCIOŁA SZPITALNEGO (CMENTARNEGO), P. W. ŚW. DUCHA, OB. FIL. PARAFII P.W. ŚW. JADWIGI:

- a) kościół, drewn. szach., 1663 r., odnów. 1961 r., remont, od 1991 r.,
- b) plebania, ob. budynek mieszkalny, ul. Rakoniewicka nr 16, mur., 2 poł. XIX w.

34) ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO, ob. kościoła par. rzym. - kat. p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa:

- a) kościół, mur., l. 1902-1905, arch. Ludwig von Tiedemann i arch. Erich Riemasch budowniczy Wilhelm Gutsche, restaur. 1961 r.,
- b) brama i ogrodzenie, mur. żel., ok. 1905 r.,

- c) pastorówka, ob. budynek mieszkalny, Plac Powstańców Wielkopolskich nr 6, mur., ok. 1870 r., przebud. 1910 r.,
- d) dom kościelnego, ob. budynek mieszkalny, Plac Powstańców Wielkopolskich nr 5, mur., 1910 r.

35) ZESPÓŁ KLASZTORU BERNARDYNÓW:

- a) kościół p. w. Najświętszego Imienia Jezu i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, ob. kościół filialny parafii p.w. św. Jadwigi, mur, l. 1687-1696, proj. Krzysztof Bonadura Mł. (?), 1739 szczyty i helm wieży, restaur. 1870, 1950-1951 r., remont, od 1992 r.,
- b) klasztor, mur., 1662 r., 1908 rozebrane 3 skrzydła, zachowane skrzydło pd, remont. od 1992 r.,
- c) budynek klasztorny, ob. szkoła podstawowa, mur., k. XVII w., przebud. pocz. XX w.

36) RATUSZ, ob. UM i G, Stary Rynek nr 1, mur., ok. 1830 r., przebud. 1910 r.

37) WÓJTOSTWO (?), ob. budynek mieszkalny, ul. Poznańska nr 45, mur., k. XIX w., przebud.

38) ZESPÓŁ STAROSTWA, ul. Żwirki i Wigury nr 1:

- a) starostwo, ob. Urząd Rejonowy, mur. szach., l. 1904-1905 arch. Erich Riemasch,
- b) budynek gospodarczy, mur. szach., l. 1904-1905, arch. Erich Riemasch (?)

39) ZESPÓŁ SĄDU I WIĘZIENIA:

- a) sąd, ob. Sąd Rejonowy, ul. Żwirki i Wigury nr 2, mur., l. 1904-1905, proj. Saal, Hauptner, Weber, Hudemann,
- b) dom sędziego, ob. mieszkania pracowników domu poprawczego, ul. Więzienna nr 1, mur., ok. 1905 r.,
- c) więzienie, ob. dom poprawczy, mur., pocz. XX w.

40) SZPITAL ŚW. DUCHA, siedziba PSNOUU, ul. Rakoniewicka nr 14/16, mur., 1892 r.

41) DOM STARCÓW, ob. ośrodek zdrowia, ul. Mossego nr 25, mur., 1906 r.

42) EWANGELICKI PRZYTULEK DLA STARCÓW, ob. budynek mieszkalny, ul. Bukowska nr 51, mur., pocz. XX w.

43) POWIATOWA KASA CHORYCH, ob. ZOZ, ul. Mossego nr 17, mur., l. 20 XX w.

44) PROGIMNAZJUM, ob. Liceum Ogólnokształcące, ul. 3 Maja nr 7, mur., ok. 1884 r., bud. Wilhelm Gutsche, remont. l. 1980-1981 r.,

45) SZKOŁA ŚREDNIA DLA DZIEWCZĄT, ul. 3 Maja nr 4, mur., ok. 1877, przebud. 1908 r.

46) SZKOŁA POWSZECHNA, ob. Gimnazjum, ul. 3 Maja nr 5, mur., k. XIX., - sala gimnastyczna, mur., 1905 r.

47) POCZTA, ul. Bukowska nr 2, mur., l. 1898-1903, remont l. 1969-1978.

48) ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

- a) dworzec, mur., ok. 1881 r., rozbud. pocz. XX w.,

- b) dom naczelnika stacji, ul. Kolejowa nr 7, mur. 1907 r.,
- c) dom pracowników kolei, ul. Kolejowa nr 9, mur. szach., k. XIX w.,
- d) dom pracowników kolei, ul. Kolejowa nr 11, mur. szach., l. 10. XX w.,
- e) dom pracowników kolei, ul. Kolejowa nr 13, mur. szach., l. 10. XX w.
- f) dom pracowników kolei, ul. Kolejowa nr 16, mur. k. XIX w.,
- g) dom zawiadowcy, ul. Nowy Świat nr 1, mur., pocz. XX w.,
- h) wieża ciśnień, mur., pocz. XX w.,
- i) parowozownia, mur., pocz. XX w.,
- j) magazyn, mur., l. 80 XIX w.

49) SIEDZIBA KURKOWEGO BRACTWA STRZELECKIEGO, ul. Kolejowa nr 12, ob. Dom Kultury, mur., k. XIX w., przebud. i rozbud. po 1945 r.

50) TRYBUNA STADIONU, ul. Powstańców Chocieszyńskich, mur., drewn., 1925 r., proj. bud. Franciszek Andrzejewski.

51) KARCZMA, ob. dom mieszkalny, ul. Poznańska nr 1, mur. szach., 1 poł. XVIII w., przebud. 1912 r., remont, i przebud. 1986 r.

52) KARCZMA, ob. dom mieszkalny, ul. Poznańska nr 9, mur., szach, 1763 r., odnow. 1910 r.

53) RESTAURACJA I KINO, ob. kino i dom mieszkalny, Rynek nr 21 Poznańska nr 2, mur., ok.1910 r., proj. bud. Walther Dolscius.

54) HOTEL I RESTAURACJA, ob. restauracja i dom mieszkalny, Stary Rynek nr 8, mur., l. 20 XX w.

55) HOTEL I RESTAURACJA, ob. restauracja i mieszkania, ul. Zbąszyńska nr 1/3, mur., k. XIX w.

56) ZAJAZD PRZY KOŚCIELE PARAFIALNYM, ob. dom mieszkalny, ul. Kościelna nr 2, mur., l. 1779, remont. l. 1988-1995.

57) ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY:

- a) dwór, ob. Muzeum Ziemi Grodzkiej i mieszkania, mur., ok. poł. XIX w.,
- b) oficyna, ul. Rakoniewicka nr 8, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c) stróżówka, ul. Rakoniewicka nr 6a, mur., ok.1910 r.
- d) park krajobrazowy, 2 poł. XVIII w., przekształcony ok. poł. XIX w.

Plac Św. Anny

- 59) DOM NR 2, mur., pocz. XX w.
- 60) DOM NR 3, mur., ok. poł. XIX w.
- 61) DOM NR 4, mur., ok. 1838 r., przemur. 1896 r., przebud. l. 20 XX w.

- 62) DOM NR 5, mur., 1887 r.
- 63) DOM NR 6, mur., ok. 1870 r.
- 64) DOM NR 7, mur., ok. 1887 r.
- 65) DOM NR 8, mur., ok.1825 r., przebud. 1937 r.
- 66) DOM NR 10, mur., ok.1910 r.
- 67) DOM NR 11, mur., k. XIX w.
- 68) DOM NR 12, mur., 4 ćw. XIX w., przebud.
- 69) DOM NR 14, mur., k. XIX w.
- 70) DOM NR 16, mur., ok. 1865 r., przebud.
- 71) DOM NR 17(18), mur., 1879 r.

ul. Św. Bernarda

- 12) DOM Nr 1, mur., ok.1870 r.

ul. Błotna

- 73) DOM Nr 1, mur., pocz. XX w.

ul. Bukowska

- 74) DOM Nr 1, mur., ok. poł. XIX w., przebud. 1884 r. i po 1945 r.
- 75) DOM NR 4, mur., k. XIX w.
- 76) DOM NR 5, szach., 1 poł. XIX w.
- 77) DOM NR 6, mur., 2 poł. XIX w.
- 78) DOM NR 7, mur., 1906 r.
- 79) DOM NR 9, mur., 1869 r., bud. Chocieszyński.
- 80) DOM NR 10/12, ob. apteka, mur., 1846 r., przebud. 1 ćw. XX i po 1945 r.
- 81) DOM NR 11, mur., 1845 r.
- 82) DOM NR 13, mur., k. XIX w.
- 83) DOM NR 14, mur., 2 poł. XIX w.
- 84) DOM NR 15, mur., 1 poł. XIX w.
- 85) DOM NR 16, mur., glin., 1 poł. XIX w.
- 86) DOM NR 17, szach., pocz. XIX w.
- 87) DOM NR 19, mur., 4 ćw. XIX w.
- 88) DOM NR 20, szach., 1 poł. XIX w., odnow. 1988
- 89) DOM NR 21, mur., ok. 1900 r.
- 90) DOM NR 22, szach., pocz. XIX w.
- 91) DOM NR 23, mur., ok. 1900 r.
- 92) DOM NR 24, szach, mur., 1 poł. XIX w.
- 93) DOM NR 25, mur., ok. 1900 r.
- 94) DOM NR 29, mur., 1901 r.
- 95) DOM NR 33, mur., 2 poł. XIX w.

- 96) DOM NR 34, mur., XIX/XX w.
97) DOM NR 35, mur., 2 poł. XIX w.
98) DOM NR 37, mur., szach., 1 poł. XIX w.
99) DOMNR40, mur., ok. 1910 r.
100) DOM NR 41, szach., ok. 1 poł. XIX w.
101) DOM NR 43, mur., 4 ćw. XIX w.
102) DOM NR 46, mur., 2 poł. XIX w.
103) DOM NR 48, mur., 2 poł. XIX w.
104) DOM NR 50, mur., XIX/XX w.
105) DOM NR 58, mur., ok. poł. XIX w.
106) DOM NR 60, mur., k. XIX w.
107) DOM NR 61, mur., k. XIX w.
108) DOM NR 71, mur., pocz. XX w.

ul. M. Drzymały

- 109) DOM Nr 1, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Garbary

- 110) DOM Nr 1, mur., pocz. XX w.
111) DOM NR 3, mur., szach. 2 poł. XIX w.
112) DOM NR 4, mur., 1874 r.
113) DOM NR 5, mur., pocz. XX w.
114) DOM NR 6, mur., XIX/XX w.
115) DOM NR 7, mur., ok. 1890 r.
116) DOM NR 9, mur., ok.1860 r., przebud. 1905 r., proj. bud. Wilhelm Gutsche (?).
117) DOM NR 11, mur., 1902 r.
118) DOM NR 13, mur., 2 poł. XIX w.
119) DOM NR 14, mur., szach., 2 poł. XIX w., przebud. XIX/XX w.
120) DOM NR 17, mur., 2 poł. XIX w.
121) DOM NR 27, mur., 2 poł. XIX w.
122) DOM NR 29, mur. szach., 2 poł. XIX w., przebud.

ul. Gołębia

- 123) DOM NR 2, mur., 1886 r.
124) DOM NR 4, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Kolejowa

- 125) DOM NR 1, mur., 1892 r.
126) DOM NR 2, mur., 1902 r.

- 127) DOM NR 4, mur, pocz. XX w.
128) DOM NR 5, mur., 1896 r., bud. Franciszek Andrzejewski.
129) DOM NR 8, mur., ok. 1910 r.

ul. Kościelna

- 130) DOM NR 9, szach, mur., 1 poł. XIX w.

ul. Krótka

- 131) DOM Nr 1, mur., ok. 1866 r.

ul. Krzywa

- 132) DOM Nr 1, glin., ok.1830 r.

ul. 1 Maja

- 133) DOM NR 2, mur., k. XIX w.
134) DOM NR 44, mur., k. XIX w.

ul. 3 Maja

- 135) DOM NR 6, mur., 1907 r., remont. 1989 r.
136) DOM NR 8, mur., ok. 1910 r.

ul. Mickiewicza

- 137) DOM Nr 1, mur., po. 1910 r.
138) DOM NR 3, mur., 1 ćw. XX w.
139) DOM NR 4, mur., 2 poł. XIX w., przebud.
140) DOM NR 5, mur., 4 ćw. XIX w.
141) DOM NR 6, mur. szach., k. XVIII w.
142) DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w., przebud. pocz. XX w.
143) DOM NR 8, szach. mur., k. XVIII w., przebud. 1965 r.
144) DOM NR 9, mur., ok. poł. XIX w., przebudź

ul.Stanisława Mikołajczyka

- 145) DOM Nr 1, mur., XIX/XX w.
146) DOM NR 9, mur., pocz. XX w.
147) ZESPÓŁ DOMU NR 11:
a) dom, mur., 2 poł. XIX w.,
b) budynek inwentarski, mur., pocz.XX w.,
c) stodoła, mur., l.30. XX w.

ul. R. Mossego

- 148) DOM NR 2, mur. szach., ok. 1905 r.
- 149) DOM NR 4, mur., ok. poł. XIX w.
- 150) DOM NR 5, mur., k. XIX w., częściowo przebud.
- 151) DOM NR 7, mur., pocz. XX w.
- 152) DOM NR 13, mur. szach, poł. XIX w.
- 153) DOM NR 15, szach., 1 poł. XIX w.
- 154) DOM NR 16, mur., l. 20 XX w.
- 155) DOM NR 19, mur., pocz. XX w.
- 156) DOM NR 23, mur., 2 poł. XIX w.
- 157) DOM NR 22/24, mur., pocz. XX w.

ul. Nowotomska

- 158) DOM NR 16, mur., 1 ćw. XX w.
- 159) DOM NR 36, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Nowy Świat

- 160) DOM NR 2, mur., ok. 1909 r.
- 161) DOM NR 3, mur., ok. poł. XIX w.
- 162) DOM NR 4, mur., ok. 1909 r.
- 163) DOMNR 6, mur., ok. 1912 r.
- 164) DOM NR 10, mur., ok. 1912 r.

ul. Parkowa

- 165) DOM NR 3, mur., 4 ćw. XIX w.
- 166) DOM NR 4, mur., k. XIX w.
- 167) DOM NR 6, mur., pocz. XX w.
- 168) DOM NR 9, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Polna

- 169) DOM Nr 1, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Powstańców Chocieszyńskich

- 170) DOM Nr 1, mur., ok. poł. XIX w.
- 171) DOM NR 2, mur., ok. 1910 r.
- 172) DOM NR 5, mur., pocz. XX w.
- 173) DOM NR 6, mur., l. 20 XX w.
- 174) DOM NR 7, mur., l. 30 XX w.
- 175) DOM NR 11, mur., pocz. XX w.
- 176) DOM NR 12, mur., pocz. XX w.
- 177) DOM NR 13, mur., l. 30 XX w.

- 178) DOM NR 14, mur., l. 1928-1929.

- 179) DOM NR 15, mur., 2 poł. XIX w.

- 180) DOM NR 17, mur., l. 20 XX w.

- 181) DOM NR 18, mur., po 1931 r.

- 182) DOM NR 24, mur., l. 1930-1931.

- 183) DOM NR 25, mur., 1933 r.

- 184) DOM NR 26, mur., l. 1930- 1931.

- 185) DOM NR 28, mur., l. 30 XX w.

- 186) DOM NR 50, mur., l. 30 XX w.

Plac Powstańców Wielkopolskich

- 187) DOM Nr 1, mur., szach., ok. poł. XIX w.

- 188) DOM NR 2, mur., szach. 1886 r.

- 189) DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

- 190) DOM NR 9, mur., k. XIX w.

- 191) DOM NR 15, mur., ok. poł. XIX w., przebud. ok. 1912 r.

- 192) DOM NR 16, mur., XIX/XX w.

- 193) DOM NR 17, mur., 1885 r.

ul. Poznańska

- 194) DOM NR 4, mur., 1884 r.

- 195) DOM NR 7, szach., glin. k. XVIII w.

- 196) DOM NR 11, mur., 1885, przebud. pocz. XX w.

- 197) DOM NR 13, mur. glin., 2 poł. XVIII w.

- 198) DOM NR 14, mur., 1933 r.

- 199) DOM NR 15, mur., 4 ćw. XIX w.

- 200) DOM NR 16a, mur., XIX/XX w.

- 201) DOM NR 17, mur. szach., k. XVIII w.

- 202) DOM NR 19, szach., ok. 1760 r.

- 203) DOM NR 20, mur., pocz. XIX w.

- 204) DOM NR 23, szach., mur. , ok. 1840 r., przebud.

- 205) DOM NR 24, mur., 1893 r.

- 206) DOM NR 26, mur., pocz. XX w.

- 207) DOM NR 27, mur., ok. 1860 r.

- 208) DOM NR 28, mur., k. XIX w.

- 209) DOM NR 30, mur., pocz. XX w.

- 210) DOM NR 35, mur., l. 1899-1900, przebud. 1905 r.

- 211) DOM NR 37, szach., ok. 1860 r.

- 212) DOM NR 41, mur. szach., ok. 1830 r.

- 213) DOM NR 53, mur., pocz. XX w.

ul. Półwiejska

- 214) DOM Nr 1, mur., pocz. XX w.
- 215) DOM NR 4, mur., 1935 r.
- 216) DOM NR 10, mur., k. XIX w.
- 217) DOM NR 17, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Przemysłowa

- 218) DOM Nr 1, mur., k. XIX w.
- 219) DOM NR 2, mur., k. XIX w.
- 220) DOM NR 4, mur., k. XIX w.
- 221) DOM NR 7, mur., ok. 1870 r., przebud. 1892 r. i po 1945 r.
- 222) DOM NR 10, mur., k. XIX w., cz. przebud.
- 223) DOM NR 12, mur., pocz. XX w.
- 224) DOM NR 16, szach., mur., 1815 r., rozebrany częściowo 1947 r.
- 225) DOM NR 20, mur., szach., ok. poł. XIX w.

ul. Przykop

- 226) DOM Nr 1, mur., 2 poł. XIX w.
- 227) ZESPÓŁ DOMU NR 2:
 - a) dom, mur., 4 ćw. XIX w.
 - b) magazyn, mur., pocz. XX w.

ul. 21 Stycznia

- 228) DOM NR 2, mur., k. XIX w.

ul. Ratuszowa

- 228) DOM Nr 1, mur. szach., ok. 1845 r.
- 229) DOM NR 2, mur., ok. 1865 r.

ul. Rakoniewicka

- 230) DOM NR 2, mur., ok. 1889 r.,
- 231) DOM NR 4, mur., ok. 1886 r.
- 232) DOM NR 5, mur. szach., 1 poł. XIX w.
- 233) DOM NR 6, mur., 2 poł. XIX w., weranda 1890 r.
- 234) DOM NR 7, mur., szach., 2 poł. XIX w.,
- 235) DOM NR 9, mur., l. 1888- 1889.
- 236) DOM NR 11, mur., 2 poł. XIX w.
- 237) DOM NR 15, mur., k. XIX w.
- 238) DOM NR 25, 1844-1845, przebud. pocz. XX w., po 1945 r. rozebrana część domu, zachowane skrzydło pn

Stary Rynek

- 239) DOM NR 2, mur., ok. 1865., remont, ok. 1980 r.
 - 240) DOM NR 3, mur., k. XIX w.
 - 241) DOM NR 4, mur., l. 60 XIX w.
 - 242) ZESPÓŁ DOMU NR 5:
 - a) dom, mur., 1851 r.,
 - b) magazyn, mur., 3 ćw. XIX w.
 - 243) DOM NR 6, mur., 2 poł. XIX w., przebud. 1904 r.
 - 244) DOM NR 8, mur., l. 20 XX w.
 - 245) DOM NR 9, mur., ok. 1930 r.
 - 246) DOM NR 10, mur., ok. 1846 r.
 - 247) DOM NR 11, mur., 3 ćw. XIX w.
 - 248) DOM NR 12, mur., ok. 1855 r.
 - 249) DOM NR 13, mur., 1867 w.
 - 250) DOM NR 14, mur., ok. 1854 r., przebud. 1866 r., 1905 r.
 - 251) DOM NR 15, mur., 2 poł. XIX w.
 - 252) DOM NR 16, mur., ok. 1860 r.
 - 253) DOM NR 17, mur., ok. poł. XIX w.
 - 254) DOM NR 18, mur., 3 ćw. XIX w.
 - 255) DOM NR 19, mur., 1858 r.
 - 256) DOM NR 20, mur. 3 ćw. XIX, przebud. po 1945 r.
 - 257) DOM NR 22, mur., l. 1872-1873.
 - 258) DOM NR 23, mur., ok. 1870 r.
 - 259) DOM NR 24, mur. szach., 1886 r.
 - 260) DOM NR 25, mur., k. XIX w., przebud. po 1945 r.
 - 261) DOM NR 27, mur. szach., ok. poł. XIX w., przebud. l. 30. XX w.
 - 262) DOM NR 28, mur., szach. ok. 1832 r.
 - 263) DOM NR 29, mur., szach., 1837 r.
 - 264) DOM NR 30, mur. szach, pocz. XIX w., przebud.
- ul. Szeroka
- 265) DOM Nr 1, mur., 1891 r., remont. 1.80 XX w.
 - 266) DOM NR 2, mur., 1873 r.
 - 267) DOM NR 3, mur., ok. 1877 r.
 - 268) DOM NR 4, mur., ok. 1860 r.
 - 269) DOM NR 6, mur. szach., ok. poł. XIX w.
 - 270) DOM NR 7, mur., ok. 1875 r.
 - 271) DOM NR 8, mur., 2 poł. XIX w.
 - 272) DOM NR 9, mur., szach., ok. 1880 r.
 - 273) DOM NR 10, mur., szach., 1825 r., przebud. 1905 r.

- 274) DOM NR 11, mur., szach. 2 poł. XIX w.
275) DOM NR 12, mur., szach. ok. 1850 r.
276) DOM NR 13, mur., 1939 r.
277) DOM NR 14, mur., ok. 1835 r.
278) DOM NR 15, mur., szach. 2 poł. XIX w.
278) DOM NR 16, mur., 2 poł. XIX w., przebud. l. 30.XX w.
279) DOM NR 17, mur. szach., ok. 1835 r., przebud. 1905 r.
280) DOM NR 18, mur., l. 1910-1915.
281) DOM NR 19, mur., 1871 r.
282) DOM NR 20, szach, ok. poł. XIX w.
283) DOM NR 21, mur., 1906 r.
284) DOM NR 22, mur., ok. 1912 r.
285) DOM NR 23, mur., 4 ćw. XIX w.
286) DOM NR 24, szach., 1 poł. XIX w.
287) DOM NR 25, mur., 1863 r., przebud.
288) DOM NR 26, mur., 1836 r., przebud. szczytu 1924 r.,
l. 70.XX w.
289) DOM NR 27, szach., mur., ok. 1844 r., fasad przebud.
ok.1905 r.
290) DOM NR 28, mur., ok. 1913 r.
291) DOM NR 29, mur., 1901 r.
292) DOM NR 31, mur., 2 poł. XIX w., przebud.
293) DOM NR 33, mur., 1894 r., przebud. 1905 r.

Ks. kan. Cz. Tuszyńskiego

- 294) DOM NR 4, mur., 2 poł. XIX w.
295) DOM NR 9, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Wawrzyniaka

- 296) DOM Nr 1, szach., 1 poł. XIX w., przebud.
297) DOM NR 2, szach. mur., ok. 1830 r.
298) DOM NR 3, mur., 1901 r., bud. Wilhelm Gutsche (?).
299) DOM NR 4, mur., k. XIX w., przebud. 1920 r.
300) DOM NR 5, mur., 4 ćw. XIX w.
301) DOM NR 6, szach, mur., 1762 r.
302) DOM NR 7, mur., 1886 r.
303) DOM NR 8, mur., 1911 r.
304) DOM NR 9, mur., 4 ćw. XIX w.
305) DOM NR 11, mur. szach., 2 poł. XIX w.
306) DOM NR 12, mur., ok. 1930 r.
307) DOM NR 13, szach. k. XVIII w., przebud.

- 308) DOM NR 16, szach. k. XIX w.

ul. Więzienna

- 309) DOM NR 4, szach, mur., ok. poł. XIX w.

ul. Zbąszyńska

- 310) DOM NR 5, mur., 1893 r.
311) DOM NR 8, mur., k. XIX w.
312) DOM NR 11, mur., 1894 r.
313) DOM NR 14, mur., 4 ćw. XIX w.
314) DOM NR 15, mur., po 1911 r.
315) DOM NR 16, mur., ok. poł. XIX w.
316) DOM NR 19, mur., 4 ćw. XIX w.
317) DOM NR 20, mur., k. XIX w.
318) DOM NR 24, mur., ok. poł. XIX w., przebud.
319) DOM NR 26, mur., ok. poł. XIX w.
320) DOM NR 27, mur., 4 ćw. XIX w.
321) DOM NR 28, mur., pocz. XX w.
322) DOM NR 36, mur., szach., pocz. XIX w.
323) DOM NR 37, mur., k. XIX w.

ul. Zielona

- 324) DOM Nr 1, mur., pocz. XX w.
325) DOM NR 2, mur., pocz. XX w.
326) DOM NR 6, mur., k. XIX w.
327) DOM NR 8, mur., ok. poł. XIX w., przebud. 1 ćw.
XX w.
328) DOM NR 13 i 13a, szach, mur., ok. poł. XIX w.

ul. Żwirki i Wigury

- 329) DOM NR 5, mur. szach, 2 poł. XIX w.
330) DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w.
331) DOM NR 8, mur. szach. 1905 r.
332) DOM NR 9, mur., ok. 1900 r.
333) DOM NR 10, mur., 2 poł. XIX w.
334) DOM NR 11, mur., k. XIX w.
335) DOM NR 13, mur., 1891 r.
336) DOM NR 17, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Żwirowa

- 337) DOM NR 2, mur., pocz. XX w.

ul. Żydowska

338) DOM NR 2, mur., 1880 r.

339) DOM NR 5, mur. szach., 1 poł. XIX w., przebud.

340) DOM NR 7, mur. szach., 1 poł. XIX w., przebud.

341) DOM NR 11, mur., k. XIX w.

342) ZESPÓŁ BROWARU PRZY UL. KOLEJOWEJ:

a) biuro, mur., ok.1883 r.,

b) kotłownia, ok. 1883 r.,

c) rozlewnia, mur., ok.1883 r.,

d) magazyn, mur., l. 20 XX w.

343) ZESPÓŁ BROWARU PRZY UL. POZNAŃSKIEJ:

a) słodownia, mur., ok. 1880 r.,

b) kotłownia, mur., ok. 1880 r.,

c) dom, ul. Poznańska nr 16, mur., ok.1880 r.

d) magazyn, mur. drewn., k. XIX w.

344) ZESPÓŁ BROWARU MIĘDZY PL. POWSTAŃCÓW
WLKP. I UL. PRZEMYSŁOWĄ:

a) magazyn zbożowy, mur., l. 1874-1875.

b) słodownia klepiskowa i suszarnia, mur., l. 1874-1875.

c) ogrodzenie z bramą, mur., ok. 1875 r.

345) SŁODOWNIA Z MAGAZYNEM ZBOŻOWYM, ul. Bł.
Bernarda nr 4, mur., 4 ćw. XIX w.

346) SŁODOWNIA, ul. Przykop nr 3, mur., 1878 r.

347) MŁYN PAROWY, ul. Garbary/Przemysłowa 20, mur.,
po 1912 r., przebud.

348) MŁYN WALCOWY, ob. budynek mieszkalny, ul. Przy-
kop nr 5, mur., pocz. XX w., przebud. po 1945 r.

349) ELEKTROWNIA, ul. Garbary 16, mur., l. 1897-1898,
remont. 1994 r.

350) KUŹNIA, ul. Garbary nr 8, mur., k. XIX w.

351) KUŹNIA, ul. Zielona nr 6, mur., k. XIX w.

352) WARSZTAT ŚLUSARSKI, ul. Kolejowa, mur., XIX/XX w.

353) STUDNIA BŁ.BERNARDA, Stary Rynek, wykopana w
XVI lub XVII w., drewniana obudowa z k. XIX w.

354) MAGAZYN I, róg ul. Garbary i ul. Gołębiej, mur., k. XIX
w.

355) MAGAZYN II, ul. Przykop nr 2, mur., k. XIX w.

356) MAGAZYN III, ul. Przykop nr 6, mur., k. XIX w.

357) STODOŁA, ob. magazyn, ul. Kręta nr 1, mur., k. XIX w.

KĄKOLEWO

358) KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzym. - kat. p.w. Niepo-
kalanego Poczęcia NMP, mur., 1861/1862 r., proj. arch. z
kręgu Friedricha Augusta Stüllera.

359) SZKOŁA POWSZECHNA ob. podstawowa, mur., pocz.
XX.

360) ZAGRODA NR 8, wł. Maria Apolinarska;

a) dom, drewn., 1 poł. XIX w.,

c) stodoła, szach., XIX w.

361) ZAGRODA NR 18, wł. Jacek Kaczmarek:

a) dom, mur., k. XIX w.,

b) stodoła, drewn., k. XIX w.

c) chmielnik ob. obora, mur., k. XIX w.

362) ZAGRODA NR 32, wł. Stefan Kaczmarek:

a) dom, drewn., 1 poł. XIX w.,

b) stodoła, szach. - drewn., 1829 r.

363) ZAGRODA NR 35, wł. Stanisława Świąćka:

a) dom, mur., 1833 r.,

b) obora, mur., k. XIX w.

364) ZAGRODA NR 40. wł. GS:

a) dom, szach., k. XIX w.,

b) obora, mur., k. XIX w.

365) ZAGRODA NR 52, wł. Wacław Królik:

a) dom, mur., k. XIX w.,

b) obora, mur., k. XIX w.

366) DOM NR 11, wł. Leon Hemerling, mur., k. XIX w.

369) DOM NR 17, ob. Ośrodek Zdrowia, mur., 1907 r.

370) DOM NR 26, ob. Klub Rolnika, mur., 1887 r.

371) DOM NR 31, wł. Michał Nowak, szach. - drewn., poł.
XIX w.

372) DOM NR 37, wł. Stanisław Błachnia, mur., 1.1873-1875.

373) DOM NR 44, wł. Stanisław Kubiak, drewn., 1 poł. XIX w.

374) DOM NR 53, ob. przedszkole, mur., pocz. XX w.

375) DOM NR 60, wł. Marianna Staśkiewicz, mur., pocz. XX w.

376) DOM NR 85, wł. Józef Gracz, mur., 1926 r.

377) STODOŁA w zagrodzie nr 22, wł. Antoni Bacherek,
szach., poł. XIX w.

378) STODOŁA w zagrodzie nr 24, wł. Anna Niziołek, szach.,
poł. XIX w.

379) OBORA w zagrodzie nr 84, wł. Bronisław Nowak, mur.,
1912 r.

KOBYLNIKI

380) SZKOŁA POWSZECHNA, ob. szkoła podstawowa, mur.,
l. 1896-1897

381) DOM NR 134, wł. Kazimierz Flak, szach. - drewn., k. XVIII w.

382) DOM NR 135, wł. Michał Kaczmarek, szach. - drewn., k. XVIII w.

KUROWO

383) ZAGRODA NR 13, wł. Stanisław Chrustak:

a) dom, szkieł. - glin., k. XIX w.,

b) chlew, mur., 1911 r.

384) ZAGRODA NR 15, wł. Maria Bednarska:

a) dom, mur., pocz. XX w.,

b) stodoła, szkieł. - glin., pocz. XX w.

385) ZAGRODA NR 19, wł. Jerzy Szczeszek:

a) dom, glin., 1850 r.,

b) stodoła, mur. - glin., k. XIX w.

386) ZAGRODA NR 20, wł. Leszek Samsonowski:

a) dom, mur., 1907 r.,

b) chlew, mur., 1907 r.

387) ZAGRODA NR 25, wł. Feliks Kaczmarek:

a) dom, glin., k. XIX w.,

b) chlew, mur. - drewn., k. XIX w.,

c) obora, mur. - drewn., l. 20 - te XX w.

388) DOM NR 6, wł. Tadeusz Szaroszyk, mur., pocz. XX w.

389) DOM NR 12, wł. Stanisław Krajewski, szach., pocz. XX w.

390) DOM NR 18, wł. Teresa Bartkowiak, mur., 1937 r.

391) DOM NR 24, wł. Józef Zeidler, mur., k. XIX w.

LULIN

392) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. AWRSP:

a) dom dyrektora, ob. dom nr 1, mur., ok. 1900 r.,

b) budynek mieszkalny, ob. dom nr 2, mur., pocz. XX w.,

c) stajnia z wozownią, ob. nieużytkowana, mur., pocz. XX w.,

d) park krajobrazowy, pocz. XX, powiększony l. 20 - te XX w.

LASÓWKI

393) ZESPÓŁ PAŁACU MYŚLIWSKIEGO, wł. Nadleśnictwo Grodzisk Wlkp.

a) pałac ob. leśniczówka, mur., 1880 r.,

b) park naturalistyczny, XIX w.

MŁYNIEWO

394) POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO, wł. Józef i Teresa Miesiąc:

a) obora ze spichlerzem, mur., 1909 r.

b) spichlerz, mur., 1890 r.,

c) gorzelnia, mur., 1 poł. XX w., przebud. 1955 r.,

d) kuźnia ob. warsztat, mur., 1915 r.

395) KOLONIA MIESZKALNA, wł. AWRSP:

a) dom nr 6, mur., ok. 1915 r.,

b) dom nr 7, mur., ok. 1915 r.,

c) dom nr 8, mur., ok. 1915 r.,

d) dom nr 9, mur., pocz. XX w.,

e) dom nr 10, mur., pocz. XX w.,

PANTALEONOWO (GRODZISK)

396) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. AWRSP:

a) pięciorak, mur., k. XIX w.

b) wolarnia ob. chlewnia, mur., ok. 1880 r.,

c) gorzelnia ob. magazyn i mieszkanie, mur., ok. 1900 r.

(OSIEDLE) PIASKI

397) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. KPGR Ptaszkowo, Zakład Piaski:

a) rządcówka ob. biura i mieszkania, mur., k. XIX w.

b) budynek socjalny, ob. nieużytkowany, mur. - szach., ok. 1918 r.,

c) obora i mleczarnia, mur., k. XIX w.,

d) stajnia i wozownia ob. obora, mur., k. XIX w.,

e) spichlerz, mur., k. XIX w.,

f) stodoła I, mur., k. XIX w.

g) stodoła I, mur., k. XIX w.

h) kuźnia ob. warsztat, mur., k. XIX w.,

i) remiza, mur., k. XIX w.,

j) gorzelnia, mur., 1902 r.

398) KOLONIA DOMÓW PRACOWNIKÓW FOLWARCZNYCH:

a) czworak I, ob. dom nr 3, mur., k. XIX w.

b) czworak II, ob. dom nr 4, mur., k. XIX w.

c) czworak III, ob. dom nr 5, mur., k. XIX w.

d) sześciorak, ob. dom nr 6, mur., k. XIX w.

e) sześciorak, ob. dom nr 7, mur., k. XIX w.

399) MŁYNARZÓWKA, ob. dom nr 13, mur., k. XIX, cz. przebud.

PTASZKOWO

400) ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚŚ. APOSTOŁÓW PIO- TRA I PAWŁA:

- a) kościół, mur., 1.1897-1898, arch. Julian Łukomski (?)
- b) plebania, mur., pocz. XX w.,
- c) dom parafialny, mur., 1900 r.,
- d) ogrodzenie, mur., pocz. XX w.

401) KOSTNICA, ob. sala lekcyjna szkoły podstawowej, mur., k. XIX w., cz. przebud.

402) ZESPÓŁ SZKOŁY POWSZECHNEJ, ob. szkoły podsta- wowej:

- a) szkoła, mur., 1 poł. XIX w., przebud. XIX/XX w., remont 1957 r.,
- b) budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.

403) KARCZMA, mur., k. XVIII w., remont 1958 r., 1975 r.

404) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. KPGR Ptaszkowo:

- a) dom rządcy, ob. biura, mur., 1 poł. XIX w., gruntownie przebud. 1962,
- b) dwojak, ob. dom nr 3, mur., k. XIX w.,
- c) czworak, ob. dom nr 5, mur., k. XIX w.,
- d) ośmiorak, ob. dom nr 6, mur., k. XIX w.,
- e) ośmiorak, ob. dom nr 7, mur., k. XIX w.,
- f) ośmiorak, ob. dom nr 8, mur., k. XIX w.,
- g) wolarnia, ob. obora, mur., 1 poł. XIX w.,
- h) obora, mur., k. XIX w.,
- i) spichlerz, mur., pocz. XIX w.
- j) stodoła I, ob. magazyn, mur., pocz. XX w.
- k) stodoła II, mur., pocz. XX w.
- l) gorzelnia, mur., 1914 r.,

m) park krajobrazowy, k. XIX w., przekształcony 1966/68 r.

405) ZAGRODA NR 43, wł. Jan Szczeszek;

- a) dom, mur., 1908 r.,
- b) obora, mur., 1914 r.

406) DOM NR 17, wł. KPGR Ptaszkowo, mur., p. XX w.

407) DOM NR 30, wł. Stefan Jezierski, mur., ok. 1900 w.

408) DOM NR 31, wł. Stanisław Weber, glinobity - drewn., XIX w.

409) DOM NR 38, wł. Helena Wójcik, mur., 1 poł. XIX w.

ROJEWO

410) SZKOŁA, ob. dom nr 6, wł. Marianna Kortus, mur., k. XIX w.

411) ZAGRODA Nr 1, wł. Stanisław Sobkowiak:

- a) dom, drewn. - mur., 1 poł. XIX w.,
- b) obora, mur., 1927 r.

412) DOM NR 5, wł. Stanisław Kaczmarek, drewn. - szach, 1 poł. XIX w.

413) DOM NR 12, wł. Leon Maćkowiak, drewn. - mur., 1774 r.

SŁOCIN

414) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ob. zagroda nr 75, 76, 77:

- a) rządcówka, ob. w zagrodzie nr 75, wł. Władysław Lusina, mur. - glin., poł. XIX w., cz. przebud.
- b) budynek inwentarski, ob. w zagrodzie nr 77, wł. Władysława Tonder, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c) budynek inwentarski, ob. w zagrodzie nr 75 i 76, wł. Władysław Lusina i Roman Murkowski, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d) stodoła, ob. w zagrodzie nr 75, wł. Władysław Lusina, mur., pocz. XX w.,
- e) spichlerz, ob. w zagrodzie nr 75, wł. Władysław Lusina, mur., 4 ćw. XIX w.

415) SZKOŁA POWSZECHNA, ob. szkoła podstawowa, mur., l. 1902-1907.

416) DOM NR 30, wł. Antoni Piętek, drewn., XIX w.

417) DOM NR 79, wł. Maria Nijaka, mur., pocz. XX w.

418) DOM NR 80, wł. Stanisław Lubawy, mur., pocz. XX w.

419) DOM NR 82/83 wł. Agaciak, Jujka mur., 2 poł. XIX w.

420) DOM NR 89, wł. Jan Ugryzaj, szach. - mur., p. XX w.

421) DOM NR 92, wł. Antoni Grześkowiak, szach. - mur., 2 poł. XIX w.

SNOWIDOWO

422) DOM NR 14, wł. Stefan Rozbiega, mur., ok. poł. XIX w.

423) DOM NR 23, wł. Jan Głodek, szach., 1 poł. XIX w.

424) STODOŁA w zagrodzie nr 11, wł. Anna Kortus, szach., 1864 r.

STRZELCE

425) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, wł. Marian Węgrzynkowski:

- a) dom rządcy, ob. budynek mieszkalny, mur., 3 ćw. XIX w.,
- b) chlewnia ob. owczarnia, mur., 1852 r.,
- c) obora, ob. owczarnia, mur., ok. 1900 r.,

426) KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARCZ- NYCH:

- a) czworak I, ob. dom nr 2, mur., pocz. XX w.,

- b) czworak II, ob. dom nr 3, mur., pocz. XX w.,
- c) czworak III, ob. dom nr 4, mur., pocz. XX w.,
- d) czworak IV, ob. dom nr 5, mur., pocz. XX w.,
- e) piec chlebowy, mur., 1909 r.

SWORZYCE

427) ZESPÓŁ SZKOŁY POWSZECHNEJ ob. szkoła podstawowa:

- a) dom, mur., pocz. XX w.,
- b) budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

428) ZAGRODA NR 30, wł. Ryszard Jagoda:

- a) dom, mur., pocz. 1905 r.,
- b) budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

429) ZAGRODA NR 38, wł. Henryk Kaczmarek:

- a) dom, drewn., poł. XIX w.,
- b) stodoła, szach. - drewn., poł. XIX w.

430) ZAGRODA NR 51, wł. Stanisława Walkowiak:

- a) dom, mur., pocz. XX w.,
- b) obora, mur., pocz. XX w.

431) ZAGRODA NR 44, wł. Ignacy Wilk:

- a) dom, drewn., 1 poł. XIX w.,
- b) stodoła, drewn., poł. XIX w.

432) DOM NR 20, wł. Czesława Golik, mur., pocz. XX w.

433) DOM NR 29, wł. Janina Koza, mur., 1893 r.

434) DOM NR 31, wł. Leon Kaczmarek, mur., 1911 r.

435) DOM NR 33, wł. Zofia Kaczmarek, mur., 1911 r.

436) DOM NR 40, wł. Stefan Koza, drewn., poł. XIX w.

437) DOM NR 55. wł. Bolesław Koza, szkieł., poł. XIX w.

WOŹNIKI

438) ZESPÓŁ KLASZTORU REFORMATÓW ob. OO Franciszkanów:

- a) kościół p.w. św. Franciszka z Asyżu, mur., przed. l. 1710-1723, wg proj. Jana Catenazzi (?), budowniczy Mateusz Osiecki, po

1945 r. dewastacja, remont l. 1980-88,

- b) klasztor, mur., l. 1727-1741, budowniczy Jan Adam Stier, lata 50. XIX w. - rozbiórka skrzydła pd. i wsch. oraz pn. ganka, remont 1984-1987.

439) ZESPÓŁ FOLWARCZNY, AWRSP:

- a) rządówka, ob. przedszkole, biura, mieszkanie, mur., ok. poł. XIX w., cz. przebud.

- b) owczarnia, ob. obora, mur., ok. 1870 r., 1924 r.,

- c) stajnia I, mur., ok. 1890 r.,

- d) stajnia II, mur., k. XIX w.,

- e) spichlerz, mur., 2 poł. XIX w.,

- f) stodoła I, mur., 2 poł. XIX w.

- g) stodoła II, ob. magazyn nawozów, mur., k. XIX w.,

- h) kuźnia, mur., ok. 1870 r.,

- i) szopa i wiata, drewn, pocz. XX w.

- j) ogrodzenie, mur., k. XIX w.

440) KOLONIA MIESZKALNA PRACOWNIKÓW FOLWARCZNYCH:

- a) dom nr 2, mur., k. XIX w.,

- b) czworak I, ob. dom nr 4, mur., 1926 r.,

- c) czworak II, ob. dom nr 5, mur. ok. 1860 r.,

- d) czworak III, ob. dom nr 7, mur., ok. 1860 r.,

- e) czworak IV, ob. dom nr 9, mur., 1860 r.,

- f) dziesięciorak, ob. dom nr 6, mur., ok. 1898 r.,

ZDRÓJ

442) ZESPÓŁ SZKOŁY POWSZECHNEJ, ob. domu nr 11,

- a) szkoła, ob. punkt biblioteczny i mieszkania, mur., pocz. XX w.,

- b) stodoła, drewn., pocz. XX w.

443) LEŚNICZÓWKA „ZWIERZYNIĘC”, wł. Nadleśnictwo Grodzisk Wlkp., mur., 4 ćw. XIX w., remontowana i otynkowana 1996 r.

444) POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO, ob. zagroda nr 18, wł. Jerzy Horotko,

- a) dom, mur., ok. 2 poł. XIX w.,

- b) budynek inwentarski, mur., 2 poł. XIX w.

- c) kurnik, mur., pocz. XX w.

445) DOM NR 4, wł. Stanisław Pocztowiec, Jan Grześkowiak, mur., 1907 r.

446) DOM NR 19, wł. Zbigniew Flis, mur., pocz. XX w.

Ponad to w ewidencji zabytków na terenie gminy znajduje 12 cmentarzy w tym 4 rzymsko - katolickie, 7 ewangelickich oraz 1 żydowski

BIAŁA WIEŚ

- i) CMĘTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w., UM i G, zamknięty

CZARNA WIEŚ

- 2) CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w., UM i G, zamknięty

GRODZISK WIELKOPOLSKI

- 3) CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w., UMiG, zamknięty, ob. miejsce pocmentarne
4) CMENTARZ EWANGELICKI, XVIII/XIX w., UMiG, ob. park - miejsce pocmentarne
5) CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI, XIX w., parafia p.w. Św. Jadwigi, czynny
6) CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI, XVIII w. parafia p.w. Św. Ducha, zamknięty
7) CMENTARZ ŻYDOWSKI, XIX w, UMiG, ob. park

KĄKOLEWO

- 8) CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w., UMiG, zamknięty

PTASZKOWO

- 9) CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI, ?, przykościelny - paraf. p.w. Św. Piotra i Pawła, zamknięty
10) CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI, 1 poł. XIX w., parafialny, czynny

SNOWIDOWO

- 11) CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w., UMiG, zamknięty

SWORZYCE

- 12) CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w., UMiG, zamknięty

3.3. Wykaz najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy

W ewidencji zabytków ruchomych na terenie gminy zarejestrowanych jest 149 obiektów w kościele parafialnym p.w.

Św. Jadwigi, 109 w kościele p.w. Najświętszego Imienia Jezus, 32 w kościele p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz 22 w kościele p.w. Św. Ducha w Grodzisku Wielkopolskim. Ponad to w ewidencji znajdują się 52 obiekty w kościele p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Ptaszkowie oraz 79 w kościele o.o. franciszkanów w Woźnikach.

Mimo znacznego nasycenia terenu gminy w dziedzinie malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego (szczególnie w obiektach sakralnych) do rejestru zabytków wpisany jest tylko jeden obiekt. Jest to obraz Świętych Obcowanie (nr 134/13/B z 1961 r.), pochodzący z kościoła pobernardyńskiego p.w. Najświętszego Imienia Jezus. Jego stan po gruntownie przeprowadzonej w 1998 roku konserwacji jest dobry.

Do rejestru zabytków wpisane jest także wyposażenie zespołu budynków browaru, przy ul. Przemysłowej w Grodzisku.

3.4. Krajobraz kulturowy - obszarowe wpisy do rejestru zabytków. Obszarowe wpisy do rejestru:

GRODZISK WIELKOPOLSKI

UKŁAD URBANISTYCZNY, nr rej. 2527/A z 14 marca 1956.

W granicach ochrony konserwatorskiej znajduje się najstarsza część miasta kształtowana od średniowiecza, aż do początków XX wieku. Rozplanowanie ulic i placów zachowane jest w niemal niezmienionym kształcie.

3.5. Zabytki archeologiczne

3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy

Na terenie gminy Grodzisk Wielkopolski brak stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

3.5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej (z terenu gminy)

- Woźniki, stan. 6, AZP 55-23/90 - grodzisko wczesnośredniowieczne
- Albertowsko, stan. 4, AZP 55-21/41 - grodzisko? (dane archiwalne, brak lokalizacji)

3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych na terenie gminy zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków, łącznie z ich funkcją¹

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	Liczba ogółem	Liczba stanowisk wpisanych do rejestru zabytków
Grodziska	1+17	x
Stanowiska osadowe	1920	x
Cmentarzyska	55	x
Inne	33	x
Łącznie	2010	x

Gmina Grodzisk Wielkopolski zlokalizowana jest w obrębie dwóch mezoregionów: Pojezierza Poznańskiego i Brzdy Zbąszyńskiej, charakteryzujących się urozmaiconą rzeźbą terenu (Wał Lwówecko-Rakoniewicki - wysoczyzna morenowa falista z występującymi lokalnie pagórkami wydmyowymi;

Równina Opalenicka - płaska wysoczyzna morenowa; Sandr Nowotomyski - pola sandrowe, urozmaicone wąskimi brzdami rynien oraz wałami wydmy).

Grunty orne na terenie gminy zajmują ok. 59% jej powierzchni, natomiast lasy - 31%. Obszar gminy można podzie-

lić na 3 części o różnym charakterze zagospodarowania i krajobrazu. Najmniejsza - zachodnia - część pokryta jest głównie łąkami, urozmaiconymi bardzo bogatą siecią zadrzewień śródpolnych i przydrożnych. Od części wschodniej - z bardzo dobrymi glebami, intensywnie użytkowanymi rolniczo - oddziela ją obszar lasów z enklawami gruntów rolnych.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z epoki neolitu. Są to nieliczne, rozproszone ślady osadnicze społeczności kultury pucharów lejkowatych i kultury amfor kulistych.

Najbardziej wyraźnie skupiają się w części zachodniej gminy - w okolicach wsi Albertowsko i Kąkolewo. Tam też wystąpiły - najliczniej na obszarze gminy Grodzisk Wielkopolski - pozostałości osad z epok brązu i żelaza, związane ze społecznościami kultury łużyckiej oraz kultury przeworskiej. Podobnie w północnej części gminy - na terenie obszarów należących do wsi Słocin, Kurowo i Grąblewo - zanotowano obecność pojedynczych relikwów osadnictwa społeczności neolitycznych (m.in. kultury amfor kulistych), wczesnobrązowych oraz liczniejsze z epok brązu i żelaza (kultury łużyckiej oraz przeworskiej).

Najintensywniej osadnictwo rozwijało się jednak dopiero w okresach historycznych, skupiając się wokół grodów w Grodzisku i Woźnikach. Świadczą o tym niezwykle liczne stanowiska z ceramiką wczesno i późnośredniowieczną oraz nowożytną, rejestrowane obecnie na terenach należących do wsi Sworzyce, Słocin, Kurowo, Grąblewo oraz Woźniki.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków:

4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych:

Z raportu o stanie zabytków w gminie (sporządzonego w 2004 roku) wynika, że bardzo dobry stan zachowania prezentują następujące obiekty:

Kościół parafialny p.w. Św. Jadwigi (w ostatnich latach przeprowadzono renowację elewacji, wymianę pokrycia dachowego, odmalowano wnętrze świątyni z odtworzeniem pierwotnej kolorystyki ścian) i Najświętszego Serca Pana Jezusa, ratusz, zajazd (ul. Kościelna nr 2), domy (ul. Mickiewicza nr 8, Przemysłowa 16, Szeroka 1) oraz oficyna i park w zespole dworsko - parkowym w Grodzisku Wielkopolskim. W bardzo dobrym stanie są także gorzelnia w zespole folwarcznym w Osiedlu - Piaskach oraz klasztor w Woźnikach.

Dobry stan zachowania prezentują budynki zespołu folwarcznego w Grąblewie, Sąd Rejonowy, zespół budynków starostwa powiatowego, studnia publiczna bł. Bernarda, domy (ul. Wawrzyniaka 4, 13) oraz budynek socjalny (przy browarze ul. Przemysłowa nr 9) w Grodzisku Wielkopolskim. Ponad to spichlerz ze stodołami w zespole folwarcznym w Osiedlu - Piaskach, kościół parafialny karczma oraz rządcówka i park w zespole dworsko - parkowym w Ptaszkowie.

Dostateczny stan zachowania prezentują następujące obiekty położone w Grodzisku Wielkopolskim: dwór w zespole dworsko - folwarcznym (uszkodzona jest konstrukcja ścian, wymagany jest remont elewacji i wnętrza); kościół cmentarny

p.w. Św. Ducha (zaniedbany, wymaga szczegółowej ekspertyzy, która określi zakres prac remontowych) oraz poklasztorny p.w. Najświętszego Imienia Jezus (wymaga osuszenia fundamentów i cokołowych partii murów obwodowych oraz remontu więźby dachowej i pokrycia dachowego), klasztor pobernardyński, organistówka (ul. Kościelna nr 4), domy (Plac Św. Anny nr 8, ul. Kolejowa nr 5, Poznańska nr 1, 7, 9, Stary Rynek nr 30, ul. Szeroka 26, Wawrzyniaka nr 2), budynki zespołu browaru (ul. Kolejowa 10), magazynu zbożowego, suszarni i słodowni (ul. Przemysłowa nr 9) oraz słodowni (ul. Przykop nr 3). Większość z budynków dawnych browarów jest nieużytkowana i zaniedbana i wymaga kompleksowych remontów. W dostateczny stopniu zachowane są również brama wjazdowa w zespole folwarcznym w Grąblewie, kościół parafialny p.w. Niepokalanego Serca Matki Boskiej w Kąkolewie, większość budynków gospodarczych w zespole folwarcznym w Osiedlu - Piaskach, szkoła i obora w zespole dworsko - parkowym w Ptaszkowie oraz kościół klasztorny p.w. Św. Franciszka w Woźnikach (konserwacji wymaga bogate barokowo-rokocowe wyposażenie ruchome kościoła).

W złym albo bardzo złym stanie są następujące stróżówka w zespole dworsko - parkowym w Grodzisku Wielkopolskim oraz spichlerz w zespole dworsko - parkowym w Grodzisku Wielkopolskim. Obydwa obiekty wymagają natychmiastowych prac remontowych

Na terenie Grodziska Wielkopolskiego liczne kamienice znajdujące się w ewidencji zabytków, położone w centralnej części miasta zostały odnowione w ostatnich dwóch dekadach. Wiele budynków wymaga jednak remontów i rewolucyjacji elewacji. Szczegółnej troski i ochrony wymaga zabudowa w okolicach Starego Rynku, Placów Św. Anny, Wiosny Ludów i Powstańców Wielkopolskich oraz ulic Szerokiej, Garbary, Poznańskiej i Wawrzyniaka.

Na terenie gminy szczególnie zagrożone są pozostałości osadnictwa ołędzkiego skupione w północnej części gminy w rejonie wsi Kąkolewo i Słocin. Większość zagród z drewnianymi chałupami (szczególnie narażonymi na zniszczenie ze względu na nietrwałość budulca) wymaga kompleksowych remontów.

4.2. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Grodzisk Wielkopolski.

Studium zostało uchwalone przez Radę Miejską uchwałą nr XLII/268/2002 z dnia 19 września 2002 r.

W rozdziale III „Diagnoza stanu istniejącego” pkt 4 pt. „Środowisko kulturowe” scharakteryzowano środowisko kulturowe miasta i gminy oraz stan zachowania zasobów osadnictwa pradziejowego i historycznego. Zaprezentowano pełną ewidencję obiektów objętych ochroną konserwatorską, zarówno wpisanych do rejestru Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (chronionych prawnie), znajdujących się w Grąblewie Grodzisku Wielkopolskim, Kąkolewie, Piaskach, Ptaszkowie i Woźnikach (część A) jak i pozostałych nie wpisanych do rejestru zabytków szczególnie cennych kulturowo (część B). Przedstawiono także obszary ochrony konserwatorskiej związane z zasobami archeologicznymi gminy (C).

W rozdziale IV pt. „Uwarunkowania rozwoju gminy” za podstawę ustalania kierunków w jakich może rozwijać się gmina są między innymi uwarunkowania wynikające z istniejącego zainwestowania, ze stanu i ochrony środowiska przyrodniczego oraz obowiązku ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych.

W pkt 1. („Uwarunkowania rozwoju gminy wynikające z dotychczasowego zainwestowania terenów”) stwierdzono że:

- nienaruszalna jest struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta
- na terenach wiejskich bezwzględne utrzymanie wymagają istniejące wsie z historycznie ukształtowaną zabudową koncentrującą się wokół zespołów pałacowych, dworskich czy folwarcznych objętych ochroną konserwatorską

W pkt 3. („Uwarunkowania rozwoju gminy wynikające ze stanu i ochrony środowiska przyrodniczego”), stwierdzono, że szczegółowego potraktowania ze względu na walory środowiska przyrodniczego wymagają m.in. projektowane obszary chronionego krajobrazu.

W pkt 4. („Uwarunkowania rozwoju gminy wynikające z ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych”) stwierdzono że zasoby dziedzictwa kulturowego stanowią trwałe i istotny element struktury funkcjonalno - przestrzennej gminy.

Za tereny o największym znaczeniu dla rozwoju gminy uznano te, które są atrakcyjne krajobrazowe i dodatkowo wzbogacone są o zasoby kulturowe, na których można rozwijać m.in. turystykę (zachodnia część gminy). Mniejszą szansę w rozwoju dają natomiast gminie obszary bogate w zasoby dziedzictwa kulturowego, ale położone na płaskim obszarze rolniczym, gdzie można spodziewać się tylko niewielkiego ruchu turystycznego (turystów zainteresowanych wyłącznie historią lub historią sztuki)

Zauważono także szereg problemów utrudniających swobodne gospodarowanie w obrębie zabytków lub ich otoczenia wynikających z konieczności ich ochrony. Problemy te dotyczą właścicieli i użytkowników obiektów objętych ochroną (konieczność uzgadniania lub opiniowania wszelkich zmian z WWKZ) oraz Urzędu Miasta i Gminy wynikających z obowiązku uwzględniania wytycznych konserwatorskich przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, a także na obszarach ochrony archeologicznej - konserwatorskiej, na których podjęcie jakichkolwiek inwestycji związanych z pracami ziemnymi musi być uzgodnione z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych.

Założono także, że na terenie miasta i gminy nie planuje się radykalnych przekształceń funkcjonalno-przestrzennych, które stanowiłyby szczególne zagrożenie dla zasobów dziedzictwa kulturowego.

Uznano, że największym zagrożeniem może być brak świadomości społeczeństwa odnośnie potrzeby chronienia tych zasobów i brak środków finansowych na utrzymanie ich na odpowiednim poziomie.

W pkt 5 („Społeczne i gospodarcze uwarunkowania rozwoju gminy”) zauważono że problemem może być restauracja zabudowy w śródmieściu, w której znaczny udział stano-

wią obiekty objęte ochroną konserwatorską, uniemożliwiająca wyburzenie budynków i postawienie nowych.

W rozdziale V pt. „Kierunki rozwoju przestrzennego gminy” w pkt 1 wśród celów rozwoju gminy wymieniono „zachowanie i podniesienie walorów istniejącego środowiska kulturowego”

W pkt 2 („Podział przestrzeni gminy”), wśród obszarów wyłączonych spod zabudowy, objętych różnymi formami ochrony wymieniono parki podworskie.

W pkt 3 („Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego”), przy określaniu zasad ochrony środowiska przyrodniczego i kierunków kształtowaniu krajobrazu założono:

- zachowanie 22 pojedynczych gatunków drzew znajdujących się w rejestrze WKP oraz 58 drzew uznanych za pomniki przyrody, 3 grupy drzew i 1 aleję
- zachowanie 2 zabytkowych parków w Grodzisku Wielkopolskim i Ptaszkowie, wpisanych do rejestru zabytków oraz 2 parków nie posiadających ewidencji w Lulinie i Lasówkach.

W pkt 5 („Zasady ochrony dóbr kultury”), przyjęto między innymi następujące założenia:

- podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa (ustawa o ochronie dóbr kultury z dnia 15 lutego 1962 r.)
- systematyczną weryfikację gminnych zasobów zabytków na podstawie danych od WKZ i Archeologa Wojewódzkiego
- obowiązkowe (określone ustawą o ochronie dóbr kultury i muzeach) uzgadnianie przez właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków z WKZ wszelkich zmian w zakresie funkcji, formy i detali architektonicznych, wystroju wnętrz itp., natomiast właścicieli i użytkowników cennych kulturowo obiektów objętych ochroną zobowiązuje do zasięgnięcia opinii WKZ w zakresie ww. zmian
- Obowiązek dla Zarządu Miasta i Gminy Grodzisk Wielkopolski uwzględniania wytycznych konserwatorskich przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu dla obiektów objętych ochroną lub będących w ich sąsiedztwie, o ile zagospodarowanie to może w jakikolwiek sposób naruszyć wartość obiektów chronionych
- Urząd Miasta i Gminy szczególną troską otacza miejsca pamięci narodowej i nieczynne cmentarze poprzez: sprzątanie ich otoczenia, odnawianie tablic informacyjnych, remonty dróg dojazdowych itp., a w odniesieniu do obiektów zabytkowych, których nie jest właścicielem zobowiązany jest wymusić (odpowiednimi przepisami prawa lokalnego) przynajmniej utrzymanie porządku i czystości w bezpośrednim sąsiedztwie.
- W zakresie ochrony krajobrazu działania gminy sprowadzają się do przestrzegania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i studium

W pkt 7 („Kierunki i zasady rozwoju infrastruktury technicznej”) planuje się między innymi:

- w zakresie dróg wojewódzkich obejście zachodnie miasta Grodzisk Wielkopolski i północne w ciągu drogi wojewódzkiej nr 308 Nowy Tomyśl- Grodzisk Wlkp.
- w zakresie odprowadzenia ścieków projektuje się powstanie 3 oczyszczalni ścieków w Kąkolewie, Ptaszkowie i Woźnikach

4.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Gmina Grodzisk Wielkopolski nie posiada Gminnego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, a żaden z 38 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nie uwzględnia założeń związanych z ochroną dóbr kultury.

4.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Na terenie gminy znajdują się 23 pojedyncze okazy drzew oraz 1 aleja, znajdujące się w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. Są to:

- klon jawor, buk zwyczajny, 2 jesiony wyniosłe, 2 lipy szerokolistne, kasztanowiec zwyczajny, 2 dęby szypułkowe, topola biała, 3 cisy pospolite, buk pospolity oraz aleja lip szerokolistnych (ul. Garbary), znajdujące się w Grodzisku Wielkopolskim.
- dąb szypułkowy i kasztanowiec zwyczajny w Albertowsku
- 3 dęby szypułkowe w Grąbiewie
- dąb szypułkowy w Ptaszkowie
- 2 dęby szypułkowe i lipa szerokolistna w Woźnikach.

Ponad to kilkadziesiąt pojedynczych drzew, 1 aleja dębów czerwonych oraz 3 grupy drzew, znajdujące się na obszarze gminy uznano na mocy uchwał Rady Miasta i Gminy w Grodzisku Wielkopolskim (III/13/94 z 26 maja 1994 r., III/18/95 z 08 czerwca 1995 r., V/34/95 z 28 września 95 r.) za pomniki przyrody.

Wspomniane wyżej dwa parki dworskie w Grodzisku Wielkopolskim (krajobrazowy z 2 poł. XVIII w.) i Ptaszkowie (krajobrazowy z przełomu XIX/XX wieku objęte są ochroną Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Kolejne dwa obszary zadrzewione w miejscowościach Lulin oraz Lasówki uznano uchwałą Rady Miasta i Gminy w Grodzisku Wielkopolskim (nr IX/52/91 i IX/53/91 z 5 listopada 1991 roku) za parki wiejskie podlegające ochronie.

4.5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych:

4.5.1. Stan zachowania zabytków archeologicznych, istotne zagrożenia, obszary największego zagrożenia dla zabytków archeologicznych:

W rozdziale III „Diagnoza stanu istniejącego” pkt 4 pt. „Środowisko kulturowe” (część C) Studium scharakteryzowano stan zachowania zasobów osadnictwa pradziejowego, podkreślając brak dokładnego rozpoznania terenowego, zwłaszcza południowo-wschodniej części gminy Grodzisk

Wielkopolski. Nie pozwala to obecnie na określenie wartości zasobów archeologicznych na całym jej obszarze.

W rozdziale V pt. „Kierunki rozwoju przestrzennego gminy” w pkt 3 („Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego”), przy określaniu zasad ochrony środowiska przyrodniczego i kierunków kształtowaniu krajobrazu założono potencjalne kompleksowe zalesienia, pod które wytypowano grunty pokryte bardzo słabymi glebami nieużytki rolnicze oraz grunty zagrożone erozją. Są to niewielkie powierzchnie, występujące przede wszystkim w części północnej gminy, w rejonie wsi Słocin, Zdrój i Kurowo.

Wśród potencjalnych zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego wymienić należy także zamierzenia inwestycyjne, związane z drogą wojewódzką nr 308: północne obejście miasta Grodzisk Wielkopolski na kierunku do Nowego Tomysła oraz inwestycje w zakresie odprowadzenia ścieków (projektowane powstanie 3 oczyszczalni ścieków w Kąkolewie, Ptaszkowie i Woźnikach) ujęte w rozdziale V Studium, w pkt 7 („Kierunki i zasady rozwoju infrastruktury technicznej”).

Dużym zagrożeniem dla grodziska i cmentarzysk lokalizowanych na terenie gminy Grodzisk Wielkopolski są nielegalne poszukiwania z wykrywaczami metalu, zalecana jest coroczna inspekcja terenowa.

4.5.2. Wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego:

W rozdziale IV pt. „Uwarunkowania rozwoju gminy”, w pkt 4. („Uwarunkowania rozwoju gminy wynikające z ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych”) wskazano, że na terenie miasta i gminy Grodzisk Wielkopolski nie ma istotnych zagrożeń dla zasobów dziedzictwa archeologicznego, ponieważ nie zakłada się radykalnych przekształceń funkcjonalno-przestrzennych, a rozwój wszystkich jednostek osadniczych będzie przebiegał stopniowo, przy zachowaniu obecnego zainwestowania. Największym zagrożeniem może być jedynie brak świadomości społeczeństwa odnośnie potrzeby ochrony zasobów kulturowych.

W strefach archeologicznej ochrony konserwatorskiej podjęcie jakichkolwiek inwestycji związanych z pracami ziemnymi musi być uzgadniane - na etapie projektowania - z WUOZ w Poznaniu, w celu określenia warunków dopuszczających do ich realizacji.

W rozdziale V pt. „Kierunki rozwoju przestrzennego gminy” w pkt 5 („Zasady ochrony dóbr kultury”), przyjęto między innymi następujące założenie:

Na obszarach ochrony archeologicznej - konserwatorskiej podjęcie jakichkolwiek prac ziemnych musi być uzgodnione z WWKZ, który uzależni wydanie zgody na podjęcie prac od zapewnienia sfinansowania przez inwestora nadzoru archeologicznego. Na terenie stanowisk wpisanych do rejestru zabytków należy liczyć się zakazem jakichkolwiek prac. Należy zaznaczyć, że zasięg stanowisk wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych nie zawsze jest zasięgiem, który dokładnie odpowiada występowaniu pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Zasięg ten należy traktować orientacyjnie może okazać się w wyniku prac ziemnych, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonych stanowisk.

4.5.3. Wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

Gmina Grodzisk Wielkopolski nie posiada Gminnego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, a żaden z 38 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nie uwzględnia założeń związanych z ochroną dóbr kultury.

Integralną część niniejszego Programu stanowi załącznik graficzny z oznaczeniem stref ochrony stanowisk archeologicznych. Aby zapewnić prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych, należy:

- respektowanie wyznaczonych stref ochrony stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych przy sporządzaniu dokumentów planistycznych
- wprowadzenie zapisu zapewniającego prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych tj. historycznej zabudowy miasta Grodzisk Wlkp., układów ruralistycznych, założeń pałacowo-parkowych, zabytkowych cmentarzy, obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków:

„Prace inwestycyjne, w tym ziemne związane z budownictwem i zagospodarowaniem terenu, w obrębie obszarów chronionych i stref występowania stanowisk archeologicznych, wymagają uzgodnienia z WUOZ, który określi warunki realizacji inwestycji.”

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

5.1. Wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami:

- a) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju
- b) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej
- c) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
- d) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego
- e) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- f) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykonywaniem tych zabytków
- g) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

5.2. Wynikające ze Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Grodzisk Wielkopolski na lata 2002-2010

Strategia przyjęta została 19 września 2002 roku, uchwałą XLII/270/2002 Rady Miejskiej w Grodzisku. W rozdziale 2 („Uwarunkowania rozwoju gminy”) w podrozdziale dotyczącym oświaty, wychowania, kultury i sportu, wśród silnych stron wymieniono bogaty zasób historyczny i architektoniczny miasta. W dokumencie określono 2 najważniejsze cele strategiczne:

- 1) Stymulowanie dynamicznego rozwoju gospodarczego miasta i gminy.
- 2) Podnoszenie poziomu życia mieszkańców.

Wśród szczegółowych celów znalazł się między innymi cel 2.2.8. „Wzbogacenie oferty kulturalnej gminy”. W ramach tego celu przeznaczono z budżetu gminy w latach 2002-2004, kwotę 400.000 złotych na modernizację Muzeum Ziemi Grodzkiej i systematyczny remont parku miejskiego w grodzisku (dwór i park w zespole dworsko - parkowym).

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

6.1. Podstawowe kierunki działań

6.1.1. Gmina ewidencja zabytków:

- a) Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych w formie zbioru kart adresowych i elektronicznej (zgodnie z opracowanym wzorem) wraz z dokumentacją fotograficzną dla obiektów objętych wojewódzką ewidencją zabytków w oparciu o materiały znajdujące się w archiwum WWKZ i prospekcję terenową.
- b) Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych
 - wykonanie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych w formie kart zespołu stanowisk archeologicznych;
 - uzupełnienie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączenie informacji o wszystkich reliktach przeszłości, niezależnie od charakteru badań.
- c) sporządzenie kopii kart adresowych obiektów i przekazanie sołtysom w każdym sołectwie jednego egzemplarza kart adresowych z terenów im podległych, w celu systematycznego monitorowania obiektów zabytkowych.
- d) systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną

6.1.2. Inwentaryzacja zabytków tzw. „małej architektury”

- a) przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji tzw. „małej architektury” (kapliczki, krzyże, pompy, studnie)
- b) ustalenie ich szczegółowej lokalizacji (określenie działek gruntowych oraz właścicieli gruntów)
- c) opracowanie kart ewidencyjnych wraz z dokumentacją fotograficzną
- d) przygotowanie wniosków o wpisanie najciekawszych obiektów do rejestru zabytków.

6.1.3. Rewitalizacja obiektów zabytkowych

- a) Kontynuacja rozpoczętych w poprzednich latach prac zmierzających do renowacji Parku Miejskiego (podworskiego) w Grodzisku Wielkopolskim (W ramach wcześniej podjętych prac w latach 2002-2004, przeznaczono 400.000 złotych na zabezpieczenie budynku dawnego dworu, obecnie Muzeum Ziemi Grodzkiej oraz systematyczny remont parku). W latach 2008-2011 przewiduje się rozpisanie konkursu na projekt rewitalizacji Parku Miejskiego i realizację przyjętych założeń.
- b) Podjęcie działań zmierzających docelowo do rewitalizacji grodzkich rynków i łączącej je ulicy Szerokiej (zagospodarowanie wolnych działek, projektów kolorystyki elewacji, projektów posadzek, możliwości wprowadzenia małej architektury związanej z wodą) oraz do rewitalizacji terenów pobrowarnych. W tym celu planuje się nawiązanie współpracy z Wydziałem Architektury Politechniki Poznańskiej w zakresie organizacji warsztatów koncepcyjnych dla studentów na terenie miasta i gminy.
- c) Podjęcie działań w zakresie utrzymania i odnowy istniejących we wsi Albertowsko zagród i założeń przestrzennych „wsi holenderskiej”. Przewiduje się:
- przeprowadzenie całkowitej inwentaryzacji założenia ruralistycznego - opracowanie kart ewidencyjnych z dokumentacją fotograficzną
 - opracowanie szczegółowych planów (odnoszących się zarówno do zachowanych układów zabudowy, starodrzewu, zadrzewień śródpolnych oraz układu cieków wodnych) prowadzące docelowo do rewitalizacji założenia
 - włączenie terenu wsi Albertowsko jako jednego z elementów obrazujących różnorodność kultur do gminnego szlaku turystyczno-edukacyjnego.
 - nawiązanie współpracy z gminami, na których znajdują się wsie holenderskie (np. Nowy Tomyśl) w zakresie wymiany doświadczeń, wypracowania wspólnych metod działania, utworzenia wspólnych szlaków turystyczno - dydaktycznych.

6.1.4. Ścieżki i szlaki edukacyjno-turystyczne

- a) Utworzenie na terenie Grodziska ścieżki turystyczno - edukacyjnej, informującej o przeszłości miasta i jego zabytkach wraz z oznakowaniem najważniejszych obiektów (starego i nowego rynku, obiektów sakralnych, budynków użyteczności publicznej, obiektów przemysłowych, kamienic i domów mieszkalnych). Przewiduje się wykonanie tablic informacyjnych na terenie miasta, które zostaną umieszczone przy poszczególnych obiektach w porozumieniu z ich właścicielami.
- b) Utworzenie na terenie miasta i gminy szlaku turystyczno - edukacyjnego (podkreślającego wielokulturowość gminy) prowadzącego od parku miejskiego (podworskiego) w Grodzisku Wielkopolskim, wzdłuż cieków wodnych w kierunku wsi Zdrój, Kąkolewo i Albertowsko. Przewiduje się wykonanie tablic informacyjnych na trasie szlaku, które zostaną umieszczone przy obiektach zabytkowych w porozumieniu z ich właścicielami.

- c) nawiązanie współpracy z właścicielami budynków browarów i terenów pobrowarnych w celu ustalenia możliwości i zasad ich udostępnienia
- d) podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowanie obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów.

6.1.5. Edukacja i promocja zabytków miasta i gminy Grodzisk Wielkopolski:

- a) systematyczne zbieranie materiałów archiwalnych (zdjęcia, mapy, pocztówki i inne teksty o znaczeniu historycznym) dotyczących zabytków miasta i gminy Grodzisk Wielkopolski. Zadanie to zostanie powierzone Muzeum Ziemi Grodzkiej.
- b) publikacja folderu z informacjami o najważniejszych zabytkach miasta i gminy Grodzisk Wielkopolski oraz założenie odpowiedniej strony internetowej związanej z tą problematyką.
- c) prezentacja historii miasta i gminy, najważniejszych obiektów zabytkowych oraz problematyki opieki nad zabytkami na łamach prasy (lokalne wydanie Głosu Wielkopolskiego, Prosto z Ratusza, Nasz dzień po dniu, Dzień nowotomyskogrodziski)
- d) wprowadzenie tematyki ochrony dóbr kultury, historii regionu i opieki nad zabytkami do zajęć szkolnych na lekcjach historii i wychowawczych, we współpracy szkół z Muzeum Ziemi Grodzkiej
- e) wprowadzenie różnych form prezentacji tematyki związanej z zabytkami podczas „Dni Grodziska”
- f) wykorzystanie ścieżki turystyczno - edukacyjnej do promocji znajdujących się na niej obiektów zabytkowych.

6.1.6. Opieka nad nieczynnymi cmentarzami i miejscami pamięci narodowej.

Przewiduje się przeprowadzenie inwentaryzacji nieczynnych cmentarzy poewangelickich oraz miejsc pamięci narodowej. Sporządzenie aktualnej dokumentacji fotograficznej i opisowej, a na dalszym etapie podjęcie działań zmierzających do oczyszczenia z śmieci i samosiewów oraz ogrodzenia (w miarę możliwości) ich terenu i oznakowania przez umieszczenie tablic informacyjnych. Docelowo planuje się włączenie niektórych obiektów (np. cmentarz w Kąkolewie) jako elementów obrazujących różnorodność kultur związanych z miastem i gminą - w projektowany szlak turystyczno - dydaktyczny. Zadanie to planuje się we współpracy z placówkami oświatowymi gminy oraz zarządcami obszarów leśnych znajdujących się w gminie.

6.1.7. Kontakty z właścicielami obiektów zabytkowych

- a) wspieranie poczynań właścicieli obiektów zabytkowych przy działaniach związanych z właściwym utrzymaniem i użytkowaniem obiektów
- b) ustalenie z właścicielami obiektów możliwości i zasad ich udostępniania

c) informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków

d) merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków

e) wypracowanie zasad wprowadzenia ulg podatkowych

f) ustalenie z właścicielami niektórych obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania.

6.2. Terminarz realizacji zadań i potencjalne źródła finansowania

Rok	Zadanie	Planowane finansowanie
2008	1) Podjęcie prac nad gminną ewidencją zabytków. Wykonanie kart ewidencyjnych - dokumentacji opisowej i fotograficznej dla zabytków nieruchomych na terenie miasta Grodziska.	Budżet gminy
	2) Inwentaryzacja zabytków tzw. „małej architektury” na terenie miasta. Wykonanie dokumentacji rysunkowej i fotograficznej	Budżet gminy
	3) Przygotowanie materiałów źródłowych do historii Grodziska oraz poszczególnych obiektów zabytkowych w celu ich prezentacji na stronach internetowych oraz na tablicach informacyjnych umieszczanych przy tych obiektach.	Budżet gminy
	4) Wykonanie szczegółowego projektu rewitalizacji parku podworskiego (miejskiego) w Grodzisku Wielkopolskim (zadanie realizowane w latach 2007/2008)	Budżet gminy. Około 20.000 złotych
	5) Organizacja warsztatów koncepcyjnych dla studentów architektury, których tematem będzie problem rewitalizacji rynków grodziskich i ulicy Szerokiej w Grodzisku Wielkopolskim.	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł.
	6) Opracowanie programu lekcji podejmujących tematykę historii regionu, ochrony i opieki nad zabytkami. Wdrożenie tej tematyki do programu zajęć szkolnych.	Budżet gminy
2009	1) Kontynuacja prac nad gminną ewidencją zabytków. Wykonanie kart ewidencyjnych - dokumentacji opisowej i fotograficznej dla zabytków nieruchomych na terenie gminy.	Budżet gminy
	2) Inwentaryzacja zabytków tzw. „małej architektury” na terenie gminy. Wykonanie dokumentacji rysunkowej i fotograficznej	Budżet gminy
	3) Przygotowanie materiałów źródłowych do historii wsi oraz wybranych zabytków znajdujących się na terenie gminy w celu ich prezentacji na stronach internetowych oraz na tablicach informacyjnych umieszczanych przy tych obiektach.	Budżet gminy
	4) Utworzenie odpowiedniej strony internetowej z informacjami na temat historii i zabytków znajdujących się na terenie Grodziska i gminy.	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł.
	5) Przeprowadzenie inwentaryzacji nieczynnych cmentarzy poewangelickich oraz miejsc pamięci narodowej. Wykonanie prac porządkowych i zabezpieczających.	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł.
	6) Organizacja warsztatów koncepcyjnych dla studentów architektury, których tematem utrzymanie i odnowa istniejących zagród i założeń przestrzennych „wsi olenderskiej” w Albertowsku. Przeprowadzenie całkowitej inwentaryzacji założenia ruralistycznego.	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł.
2010	1) Wdrożenie założeń projektu rewitalizacji parku podworskiego (miejskiego) w Grodzisku Wielkopolskim (lata 2009-2011)	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł (m.in. Fundusz Ochrony Środowiska). Łącznie około 780.000 zł.
	2) Przygotowanie i wydanie folderu o historii i najważniejszych obiektach zabytkowych Grodziska Wielkopolskiego i Gminy	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł.
2011	1) Wdrożenie ścieżki turystyczno - edukacyjnej na terenie Grodziska Wielkopolskiego	Budżet gminy + środki do pozyskania z innych źródeł.
	2) Oznakowanie i ogrodzenie (w miarę możliwości) nieczynnych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej.	Warunkowane pozyskaniem środków z innych źródeł + budżet gminy.

6.3. Sporządzenie wykazu stanowisk archeologicznych do rejestru zabytków.

6.3.1. Stanowiska archeologiczne wytypowane do wpisu do rejestru zabytków²:

- Albertowsko, stan. 17, AZP 55-21/37 - osada wielokulturowa
- Kąkolewo, stan. 17, AZP 55-21/4 - osada wielokulturowa
- Kąkolewo, stan. 22, AZP 55-21/10 - osada z okresu wpływów rzymskich

- Kąkolewo, stan. 23, AZP 55-21/16 - osada społeczności kultury łużyckiej
- Kąkolewo, stan. 7, AZP 56-21/36 - osada z okresu wpływów rzymskich
- Woźniki, stan. 6, AZP 55-23/90 - grodzisko wczesnośredniowieczne
- Grodzisk Wielkopolski, stan. 3, AZP 56-21/7 - cmentarzysko z epoki brązu
- Grąblewo, stan. 19, AZP 56-23/109 - osada wielokulturowa

- Borzysław, stan. 17, AZP 56-23/34 - osada z okresu wpływów rzymskich
- Borzysław, stan. 6, AZP 57-23/13 - osada wielokulturowa
- Borzysław, stan. 9, AZP 57-23/16 — osada z okresu wpływów rzymskich

W przypadku każdego z wymienionych stanowisk konieczne jest przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji materiału archeologicznego na powierzchni oraz wykonanie badań weryfikacyjno - sondażowych w celu sprecyzowania ich zasięgu.

Ostateczne decyzje związane z wyborem stanowisk archeologicznych przeznaczonych do wpisu do rejestru zabytków z terenu gminy, będą mogły być podjęte po drugim etapie rozpoznania powierzchniowego w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski.

6.3.2. Stanowiska archeologiczne wytypowane do badań weryfikacyjno - sondażowych:

- Albertowsko, stan. 7, AZP 55-21/27 - osada wielokulturowa
- Albertowsko, stan. 8, AZP 55-21/28 - osada wielokulturowa
- Albertowsko, stan. 15, AZP 55-21/37 - osada wielokulturowa
- Sworzyce, stan. 10, AZP 55-21/54 - osada wielokulturowa
- Grąblewo, stan. 2, AZP 55-22/111 - osada wielokulturowa
- Grąblewo, stan. 19, AZP 55-22/118 - osada wielokulturowa
- Kąkolewo, stan. 10, AZP 56-21/74 - osada z okresu wpływów rzymskich
- Grodzisk Wielkopolski, stan. 4, AZP 56-21/8 - cmentarzysko kultury przeworskiej
- Ptaszkowo, stan. 25, AZP 56-21/67 - osada wielokulturowa
- Ptaszkowo, stan. 28, AZP 56-21/70 - osada społeczności kultury łużyckiej
- Grąblewo, stan. 20, AZP 55-22/110 - osada wczesnośredniowieczna
- Snowidowo, stan. 5, AZP 56-23/112 - osada wielokulturowa
- Snowidowo, stan. 6, AZP 56-23/113 - osada wielokulturowa,
- Woźniki, stan. 10, AZP 56-23/1 18 - osada z okresu wpływów rzymskich
- Borzysław, stan. 17, AZP 56-23/34 - osada wielokulturowa

Badania weryfikacyjno - sondażowe na wyszczególnionych powyżej stanowiskach należy przeprowadzić w celu rozpoznania ich zawartości kulturowej oraz określenia ich jednoznacznej funkcji. Rozpoznanie pozwoli na zaklasyfikowanie stanowisk do wpisu do rejestru zabytków lub wytypowanie obiektów do badań ratowniczych.

6.4. Określenie zasobów, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów (głównie dotyczy to przestrzeni zabytkowych zespołów budowlanych, parków i stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej).

Spośród rejestrowanych w obrębie gminy Grodzisk Wielkopolski stanowisk archeologicznych, uwagę zwraca obiekt o własnej formie terenowej - grodzisko wczesnośredniowieczne z Woźnik, stan. stan. 6 (AZP 55-23/90), usytuowane na cyplu wcinającym się w lewobrzezną dolinę rzeki Mogilnicy. Należy wykorzystać jego walory historyczno-kulturowe i uwzględnić w działaniach planistycznych, dotyczących koncepcji szlaków turystyki pieszej i rowerowej.

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

7.1. Gmina w odniesieniu do niektórych obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków planuje wprowadzenie ulg podatkowych dla ich właścicieli, warunkowane podjęciem działań zmierzających do zabezpieczenia lub rewitalizacji tych obiektów.

7.2. Nawiązanie współpracy z Wydziałem Architektury Politechniki Poznańskiej, z zarządcami obszarów leśnych znajdujących się na obszarze gminy Grodzisk Wielkopolski, właścicielami obiektów zabytkowych, oraz z instytucjami wprowadzającymi oznakowania obiektów na drogach w celu realizacji założeń gminnego programu opieki nad zabytkami.

7.3. Utworzenie zarządzeniem Burmistrza, w ramach organizacyjnych Urzędu Miasta i Gminy Grodzisk Wielkopolski oraz podległych jednostek samorządowych (muzeum, biblioteka, szkoła), Zespołu Koordynującego pracami realizującymi poszczególne zadania wynikające z ustaleń Programu opieki nad zabytkami. Głównym koordynatorem Zespołu będzie Sekretarz Miasta i Gminy.

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Proces osiągania celów Programu opieki nad zabytkami będzie monitorowany przez Zespół Koordynujący, poprzez analizę stopnia ich realizacji. Będzie ona obejmowała:

- a) bieżący monitoring (przynajmniej raz do roku) gminnej ewidencji zabytków, uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych.
- b) ocenę zawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych
- c) ocenę realizacji programu wdrażania tras turystyczno - edukacyjnych na terenie gminy
- d) ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków
- e) ocenę kontaktów z właścicielami obiektów, w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza Miasta i Gminy po upływie 2 lat funkcjonowania Programu i zakończona raportem Burmistrza przedkładanym Radzie

Miasta i Gminy. W miarę rozwoju systemu monitorowania przewiduje się weryfikację sposobu tejże oceny.

¹Dane wg „Raportu o stanie zabytków i założeń programu ochrony zabytków w województwie wielkopolskim”

²wykorzystano dane ujęte w raporcie o stanie zabytków w gminie Grodzisk Wielkopolski (2004 r.), sporządzonym przez Justynę Pawłowicz, Rafała Plebańskiego, Mirosławę Dernogę i Andrzeja Korpika.

2356

UCHWAŁA Nr XXII/164/2008 RADY MIEJSKIEJ W GRODZISKU WIELKOPOLSKIM

z dnia 28 maja 2008 r.

w sprawie określenia warunków i trybu wspierania finansowego rozwoju sportu kwalifikowanego na terenie Gminy Grodzisk Wielkopolski

Na podstawie art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o sporcie kwalifikowanym (Dz.U. Nr 15 poz. 1298; z 2006 r. Nr 64, poz. 448 i Nr 136, poz. 970; z 2007 r. Nr 171, poz. 1208) oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 i art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271 i Nr 214, poz. 1806; z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 102, poz. 1055 i Nr 116, poz. 1203; z 2005 r. Nr 172 poz. 1441; Nr 175, poz. 1457 z 2006 r. Nr 17 poz. 128, Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218) - Rada Miejska w Grodzisku Wielkopolskim, po zapoznaniu się z opinią Gminnej Rady Sportu, uchwala, co następuje:

Rozdział I

Przepisy ogólne

§1. 1. Niniejsza uchwała reguluje warunki i tryb udzielania przez Gminę Grodzisk Wielkopolski wsparcia finansowego w formie dotacji celowych na przedsięwzięcia z zakresu rozwoju sportu kwalifikowanego.

2. Przepisów niniejszej uchwały nie stosuje do dotacji na sfinansowanie lub dofinansowanie celu publicznego związanego z zadaniami Gminy Grodzisk Wielkopolski z zakresu kultury fizycznej, udzielanych z budżetu gminy na zasadach i w trybie określonych w art. 176 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104; z późniejszymi zmianami).

§2. Ilekroć w niniejszej uchwale jest mowa o:

- 1) sporcie kwalifikowanym - należy przez to rozumieć określoną w art. 3 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 29 listopada 2005 r. o sporcie kwalifikowanym (Dz.U. Nr 15, poz. 1298; z późniejszymi zmianami) formę aktywności ludzkiej związaną z uczestnictwem we współzawodnictwie sportowym, jako indywidualnej lub zbiorowej rywalizacji osób zmierzających do uzyskania właściwych dla danej dyscypliny sportu rezultatów, stanowiącej współzawodnictwo organizowane lub prowadzone w tej dyscyplinie sportu przez polski związek sportowy lub podmiot działający z jego upoważnienia;
- 2) klubie sportowym - należy przez to rozumieć prowadzącą działalność w zakresie sportu kwalifikowanego osobę prawną utworzoną na podstawie odrębnych przepisów, w tym uczniowski klub sportowy, albo prowadzącą taką działalność osobę fizyczną będącą przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095; z późniejszymi zmianami);
- 3) dotacji - należy przez to rozumieć udzielone klubowi sportowemu, na warunkach i trybie przewidzianym w niniejszej uchwale wsparcie finansowe w formie dotacji celowej z art. 106 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104; z późn. zm.), która jest przeznaczona na sfinansowanie lub dofinansowanie projektu służącego rozwojowi sportu kwalifikowanego na terenie Gminy Grodzisk Wlkp.;
- 4) projekcie - należy przez to rozumieć przedsięwzięcie realizowane przez klub sportowy, stanowiące wydatki bieżące lub majątkowe tego klubu, które w sposób bezpośredni